

INTERVJU SA DŽAVITOM GAŠIJEM

Priština | Datum: 24. februar 2021.

Trajanje: 120 minuta

Prisutni:

1. Džavit Gaši (sagovornik)
2. Anita Susuri (vodila intervju)
3. Besarta Breznica (kamera)

Simboli u transkripciji, neverbalna komunikacija:

() – emocionalna komunikacija

{ } – sagovornik objašnjava nešto gestovima.

Druga pravila transkripcije:

[] - dodatak tekstu kako bi se pomoglo razumevanje

Fusnote su dodaci koji pružaju informacije o mestima, imenima ili izrazima.

Prvi Deo

Anita Susuri: Gospodine Džavit, da li možete da nam se predstavite i ispričate nam nešto o vama? O vašem poreklu. O vašoj porodici.

Džavit Gaši: U redu, hvala puno, da. Ja sam Džavit Gaši, rođen 29. juna 1973. godine u Studenici. Studenica je malo selo u opštini Istok. Dakle, kada kažem da sam rođen u Studenici, ja sam zapravo rođen kod kuće u Studenici. Potičem iz porodice koja nije imala priliku da se, na primer, moji roditelji [nisu imali prilike da se] leče u bolnici ili da se porode u bolnici, ali sva deca, ima nas osmoro, svi smo rođeni kod kuće u Studenici. Dakle, imam četiri brata i četiri sestre. Moj otac, umro je '91, dok je moja majka, srećom, još živa.

Kao dete proveo sam detinjstvo u selu Studenica. Osnovnu školu sam završio u Vrelu koje je oko dva kilometra udaljeno od mog sela. Naravno, kao i sva deca tog vremena, mi smo [išli] pešice. Uslovi u kojima sam odgajan bili su bliži siromaštvu. Naravno, bili smo velika porodica i zbog činjenice da smo, kao i mnoge druge kosovske porodice, bili deo svih tih pokreta ili drugih inicijativa, pokušaja da se ostvare sloboda, nezavisnost ili druge ambicije za život. Da imamo [pristojan] nivo tretmana, tada u bivšoj Jugoslaviji, ali nam je, naravno, sloboda bila ograničena. Ponekad čak i jezik i zastava i obrazovanje.

I moj otac je bio borac u jedinici kačaka¹ tokom 1945-'46, dakle, do kraja rata. I to sam saznao, naravno i od oca, ali i od očevih prijatelja. Pre nego što je moj otac umro, kada su došli u posetu, govorili su nam da je Niman, kako se zvao moj otac, pa je moj otac nekoliko puta uspeo da pobegne od njih. Jedan od njih nam je pričao kako je zapravo ranjen u Novom Pazaru, dakle tada kada su se borili protiv četničkih jedinica, kao jedinica kačaka. Tako bi evocirali uspomene iz tog vremena. Mislim, verovatno smo znali više o učešću mog oca u tom ratu tokom njegove poslednje godine, nego tokom celog našeg prethodnog života, jer sam tada imao 16 godina.

¹ Odmetnici, razbojnici, poznati u drugim krajevima Balkana i kao hajduci ili uskoci, koje država smatra prostim zločincima, ali često i zagovornicima političke agende nacionalnog oslobođenja

Dakle, mi smo kao deca odgajani sa tim nacionalnim vaspitanjem, porodičnim vaspitanjem i vrednostima koje čoveka čine dostojanstvenim, sa naravno nacionalnim vrednostima, ali i sa humanim vrednostima. I možda je to najvažnije što mi je pomoglo da mogu časno da služim sve ove godine kojih je sada više od 22 godine. Dakle, prošle godine sam se povukao sa državnog posla. Ali, tokom ove 22 godine, uvek u svakom trenutku kada sam postigao nešto što sam uradio za svoju zemlju, naravno, dajući priliku iz moje zemlje, uvek sam svoj uspeh posvetio vaspitanju mog oca i majke, porodičnom vaspitanju.

Dakle, iako nismo imali [finansijske] uslove, kao što sam rekao, bili smo više kategorisani na nivou siromašnih porodica. Tako je bilo do 1987-'88, kada je našem velikom bratu, koji je takođe bio deo demonstracija '81. i nakon završene turističke škole, Više turističke škole u Peći, dozvoljeno da se zaposli samo na jedan dan. Ali nakon što su saznali ko je on jer je u to vreme predvodio demonstracije u Istoku, demonstracije [za] republiku, otpušten je sa posla '81. Tek nakon jednog dana rada. U tom trenutku je bio primoran da pobjegne sa Kosova i jedna jedina stvar koju smo imali je krava i bili smo primorani da i nju prodamo kako bismo mu obezbedili sredstva da pobjegne iz zemlje u bolju budućnost za sebe i za porodicu.

Anita Susuri: Gospodine Džavit...

Džavit Gaši: Da.

Anita Susuri: Pre nego što nastavimo sa tim delom, govorili smo o vašem ocu...

Džavit Gaši: Da.

Anita Susuri: Spomenuli ste da je bio deo pokreta...

Džavit Gaši: Kačaka, da.

Anita Susuri: Da li je onda proganjan za vreme komunizma? Jer znam da su bili proganjani.

Džavit Gaši: Da, da. Bio je to... bili su proganjani na različite načine. Naravno, ranije jer nisam... možda je loše što nisam istraživao, ali u određenim periodima je i on bio u zatvoru. Ne mnogo, ali je bio u zatvoru. Međutim, [oblik] progona takođe nije dozvoljavao, na primer, niko iz moje porodice nije mogao negde da se zaposli, na primer... ili ono drugo, na primer, mene je zanimalo od kada sam bio u srednjoj školi, u osmom razredu mislim, navodim samo kao primer, bila je regrutna kampanja gde su regrutovana deca u razredima, u višim razredima srednje škole, ona koja su tada bila zainteresovana za služenje vojnog roka.

Mislim, to je moglo biti oko '80, da ne pogrešim godinu. Međutim, ispunio sam sve kriterijume. Imao sam samo četvorku iz hemije i uložio sam trud i poboljšao i to. Ali, na kraju nisam bio prihvaćen jer sam bio Nimanov sin i nije bilo šanse. Međutim, oni su bili, mislim, on je još uvek bio pod nadzorom. Bilo je i drugih borbi, na primer iz Komunističke partije tada. Po selima je bilo rašireno da mog oca i moju porodicu treba isključiti. Tada su u selima o njima govorili kao o "odbačenim" ili "isključenim." Bilo je i takvih inicijativa.

Ja sam, na sreću, došao iz sela, pa smo živeli u selu gde je zajednica ili seljani, iako je bilo i komunista iz našeg sela, mislim ne samo da nismo bili isključeni iz sela nego smo imali veliku podršku. A moj otac Niman je bio poznat kao vođa. Vrline koje su ga navele da očuva te vrednosti, verujem da su odigrale ulogu, osim njegove volje i posvećenosti da sačuva te patriotske vrednosti, takođe i od mnogo knjiga koje je čitao tokom svog života.

Na primer, imao je samo četiri godine škole, ali je stalno mnogo čitao. Ne samo romane, nego je čitao, na primer, sve časopise koji su bili u bivšoj Jugoslaviji. On ih je naručio, platio i dostavljene su Mesnoj zajednici, na primer, u Vreli i mi smo kao deca išli po njih ili je on sam otišao. Znači, nastavio je da čita i da se informiše o događajima ne samo u bivšoj Jugoslaviji, već i u svetu. Dakle, uvek je bio zainteresovan da sazna više i da više čita. Ali kada govorimo o čitanju, na primer, on je tu naviku čitanja želeo da prenese i na nas.

Na primer, nismo imali, da li kada sam ja čuvao stoku ili da ne pominjemo domaće zadatke za koje je on uvek vodio računa da budemo u toku, domaći zadatak. Ali, osim toga, osim romana koje smo dobili kao domaći zadatak u školi, imao je spisak romana, dela za koja je želeo da bude siguran da ćemo ih pročitati. Na primer, naš otac nas je nekako uslovio da čitamo članke *Rilindas*,² ali ne samo da ih čitamo već i da o njima razgovaramo sa njim. Da mu kažemo šta smo od toga dobili, o životu, o nacionalnim vrednostima i tako dalje.

A onda je higijena bila još jedan aspekt, naporan. Na primer, u tim teškim uslovima, uvek se uredno, lepo oblačio, a hrana je bila, hrana... mnogo je obraćao pažnju na hranu, da se dobro nahranimo onim što smo mogli da priuštimo. Ali sa hranom, na primer, dešavalo se da nas postroji pre nego što krenemo u školu, jer nas je bilo osmoro dece i većina nas je išla u školu u isto vreme i on nas je postrojio i pregledao. Na primer, rekao bi, "Da vidim." Pogledao bi nam okovratnik {objašnjava rukama}, naterao nas je da se skinemo, tada nismo imali cipele već opingu,³ i čarape da vidi da li smo čisti između prstiju. Dakle, on... imali smo, pobrinuo se za to.

A onda, gostoprimstvo je bila još jedna vrednost koja je, na primer, u našoj porodici, iako sam siguran da ste čuli tada, porodice živele kolektivno u velikim porodičnim zajednicama do 50-60 članova. Moj

² Protagonisti *Rilindja Kombëtare* (Nacionalnog buđenja), albanskog političkog i kulturnog pokreta za nacionalno oslobođenje iz devetnaestog veka.

³ Obuća slična mokasinama napravljena od gume ili goveđe kože, uglavnom korišćena među ljudima na selu.

otac je bio inicijator da se on ranije odvoji od porodice. Međutim, iako je bio odvojen od svoje braće, uvek od nećaka, ćerki našeg strica ili naših tetaka, ko god dolazio [u posetu]... bez obzira kome su dolazili u posetu, oni su prvo dolazili kod nas, jer ih je uvek dočekivao, on pobrinuo se za to.

Ali, da se vratim na temu, izvinite što sam se udaljio možda od konkretne teme o kojoj ste me pitali. Mislim, nastavljen je progon od strane režima zbog njegovog učešća u pokretu kačaka. Samo razmišljam da li mogu da kažem da su bili napolju ili, možda bih bolje mogao da kažem da je to bio još jedan aspekt njegovih veština kao osobe sa komunikacijskim sposobnostima, koje mislim da sam dobio od njega. Bio je veoma dobar u komunikaciji. Na primer, u selu je bilo ljudi koje sam pomenuo u tom slučaju, iako su bili prinuđeni da na neki način poštuju pravila Partije. Na primer, ako su rekli da se ova porodica mora isključiti, oni su morali biti isključeni. Ionako su nas, razumete, isključili iz sela.

Mislim da se to desilo kada sam imao 16 godina i bio u školi, iako je tada firma bila državna, prvi put nam je omogućeno da... iako nije bilo direktno povezano kao državni instrument, preduzeće je ipak bilo državno, zvalo se Korenik, i prvi put nam je omogućeno da otvorimo radnju u selu. Dakle, sa novcem koji je naš brat poslao iz Švajcarske, imali smo mogućnost, napravili smo mali objekat i otvorili radnju.

A imao sam 16 godina, u trećoj godini srednje škole i imao sam priliku da budem i đak i vođa prodavnice ili tada kao glavni prodavac. Od tog trenutka smo kao porodica počeli da stajemo na noge. Dakle, prihod od prodavnice i našeg najstarijeg brata bio je u Švajcarskoj. U međuvremenu, moje sestre su imale priliku da počnu da rade u lokalnoj tekstilnoj firmi koja je prerađivala tepihe i pokrivače i bila je u Vrelu, tako blizu naše kuće, i mi smo kao porodica počeli da stajemo na noge.

A onda, glavni cilj mog oca je bio da se svi obrazujemo. On se pobrinuo da krenemo u pravcu obrazovanja. U početku se dvoje starije dece, na primer moja prva sestra, rano se udala i nije imala priliku da se obrazuje. Dok je u slučaju mog prvog brata otišao u Švajcarsku da radi, da preživi. Dok je moj drugi brat počeo da studira arhitekturu. On je sada arhitekta, naravno davno je diplomirao. A onda moja druga sestra, ne znam, ona nije htela školu, jer je moj otac, moj otac bio veoma fokusiran na to da se i devojčice obrazuju.

Drugi aspekt je bio da smo u tim teškim uslovima malo radili sa poljoprivredom, drvećem, povrćem i raznim voćem i prodavali bismo ih. Na primer, imali smo stabla trešanja, okolo... mi smo jedini imali malu farmu. I tada smo koristili 50-60 ari zemlje tri-četiri puta godišnje sa različitim prinosima. A radili smo po knjigama iz agronomije, jer je on vodio računa o tome da prinosi budu uspešni u poslu koji smo tada radili.

I sećam se jednog slučaja, na primer, bila je jedna od devojaka u selu koja je studirala i njena porodica nije bila dobro finansijski i onda iako je taj prihod bio izvor preživljavanja za nas, onaj koji dolazi od prodaje voće ili povrće, a on je rekao, "U redu, želim da im pošaljem određenu količinu," na primer,

određenoj porodici, “jer je ona u školi i oni ne mogu to da isprate.” Zato je bio oprezan i takođe je rekao, “Bez obrazovanja žena naša zemlja se nikada neće razviti.” Dakle, taj način razmišljanja nije bio uobičajen u to vreme, na primer kod mojih stričeva ili drugih ljudi u zajednici.

Anita Susuri: Gospodine Džavit, htela sam da vas pitam malo o mestu gde ste odrasli kao dete, da li je to bilo mesto gde su se ljudi više bavili poljoprivredom? Kakvo je bilo to mesto? Kako ga se sećate?

Džavit Gaši: Da, to je mesto kao i većina sela na Kosovu, ljudi su uglavnom živeli od poljoprivrede. I ja sam to jednom pomenuo, na primer, s vremena na vreme sam imao i kravu, nekoliko ovaca ili, na primer, morali smo da sečemo i drveće za zimu, sami smo obezbedili [drva]. Imali smo magarca, to je bilo najsofisticiranije vozilo koje smo posedovali (smeje se) za prevoz i za, na primer, šta god je trebalo da ponesemo sa njive, sa njive, ali smo imali i za drva. Ali, selo je uglavnom živelo od njive, od poljoprivrede, stočarstva, poljoprivrede. I naravno, bio je veliki broj dečaka koji su živeli u inostranstvu, u stranoj zemlji, koji su otišli tamo, ne samo da bi sebi bolje živeli, već kao i na Kosovu uopšte da su pomagali svojim porodicama.

Anita Susuri: Kakvo ste detinjstvo imali? Da li ste bili više uključeni u poslove ili kako ste provodili vaše vreme? Kakve su vaše uspomene?

Džavit Gaši: U detinjstvu, u ranom detinjstvu, naravno pored škole, takođe smo radili, radili smo i poslove vezane za poljoprivredu. Mi smo bili angažovani u ranijem dobu svi zajedno, na primer kada je bilo vreme žetve, na primer, imali smo kukuruz ili pasulj koji smo posadili ili bašte. Rekao sam vam, radili smo i sa platicima, sa sitnim voćem, drvećem, povrćem. Cela porodica je uvek bila angažovana, radili smo. Moje detinjstvo se nije razlikovalo od ostale dece u selu, generalno smo tako radili.

Ali odrastajući, mislim, u nekom trenutku se interesovanje za glumu rodilo pred kraj mojih godina osnovne škole. Imao sam afiniteta, kako da kažem, prema humoru i mogu reći da sam to nasledio od jednog od mojih stričeva. Imao je mnogo stoke, imao je mnogo krava, ovaca, magaraca, imao je mnogo mačaka. Ali nisu imali dece, mislim, brinuli su se o njima zajedno sa njegovom ženom. Imali su sve za njih. To je bila stoka, krave, ovce.

Međutim, iako smo bili razdvojeni kao što sam ranije objasnio, tokom leta smo bili primorani da se brinemo [o njima], da im pomognemo jer nisu imali dece. I ostalim danima, ali obično tokom letnjeg raspusta. Nije se radilo o tome hoćemo li mi ili ne, već smo bili primorani da idemo da im pomognemo u planinama. Iako nismo imali razloga da izlazimo u planine. Mislim, jesmo, da uživamo u lepoti. Ali, tada to nije bilo izraženo kao danas kao element privlačnosti. Ali to je više ličilo na potrebu da se koristi tokom leta za stočarstvo, za poljoprivredu.

Anita Susuri: Da li ste bili u toj **stana** ili gde ste spavali?

Džavit Gaši: Da, da, jesmo i to je, nažalost, deo gde su pastiri izlazili na planine tamo kako se one zovu, suve planine tamo u Koreniku, Paja. To su planine bez vode i za vreme, na primer, sada je februar, u martu kada pastiri treba da izađu i prekriju sneg. Zvali su se snežni rezervoari, tada su se zvali *smet*, *smetije*. Morali su da budu pokriveni lišćem i plastikom, plastičnim poklopcem da bi sneg bio sačuvan i kada su krenuli sa stokom, da se koriste za stoku, ali i za piće. Dakle, koristili su vodu iz snega jer mi nismo imali mogućnost da uzmemo vodu iz sela, ali smo je uvek koristili. Pili smo vodu i to celo leto, ali koristili smo je i za stoku ili šta god smo imali sa sobom, koristili smo iz snega.

Nije bilo lako jer ponekad ti rezervoari nisu bili baš blizu *stana*, mi smo ih zvali *stan* ili ih je neko zvao *bana*, one kojima smo živeli. Bile su u obliku {opisuje rukama} nalik konusima, možda ste ih negde videli. Bilo ih je i raznih oblika, ali obično su takvi bili oni u kojima su živeli kada je pomagao našem stricu. Veoma klasičan, zanimljiv život, nije lak, težak. Nije, mogao bih da kažem, nije bilo nešto što nam se posebno dopalo, ali shvatili smo kao obavezu da moramo da pomognemo. Ali kada sam spomenuo, u svim ovim izazovima i poteškoćama, na primer, smisao za humor mog strica nije izostajao.

Imali su težak život, ali moj stric i njegova žena su se zaista voleli, Ziza [alb. Zizë], tetka Ziza, oboje su preminuli. Ali oni su se jako dobro slagali. Ali i čika Ljulj [alb. Lul] je poznavao taj kraj, sve ljude, i imao je smisla za humor. I mislim da sam to nasledio od njega. A ja sam počeo, na primer, u događajima koje smo tada imali u porodici ili širem seoskom krugu gde su nas pozivali momak ili devojka u sklopu ceremonije, ponekad jedno, dvodnevno, trodnevno venčanje ili bilo šta drugo, ceremoniju koju smo imali. Nikada nisam oklevao da glumimu nekoj predstavi, ne pozorišnoj, već više humoristička ili neki skeč sa nekim. Imao sam afiniteta prema tome.

A onda, negde kada sam bio u osmom razredu, počeo sam da radim i na nekim spisima, nešto poezije. Kao student tada u srednjoj školi, imali smo neka predavanja sa sećanjima i želeo sam da doprinesem nekom pesmom, nekim zanimljivim pisanjem. Ali, posle završene srednje škole tada, sada je preminuo Nazmi Muslijić [alb. Nazmi Muslijaj], on je bio, brinuo se da bude koordinator omladine u nekim selima, da organizuje i igra neke predstave. Da nas spremaju kao glumce amatere, a radili smo neke predstave po selima.

I bilo nam je veoma interesantno da naučimo nove veštine i da te veštine izrazimo, da je bilo mnogo mladih ljudi koji su želeli da budu glumci, ali da bismo u isto vreme zabavljali ljude u selima koji nisu imali drugi način zabave. Dakle, radili smo emisije. Sećam se da smo imali [predstave] u našem selu Studenica, u Vrelu, u nekim drugim selima, u Velikoj Jablanici, i kao što sam rekao, uglavnom u nekim kućama koje su korišćene za usluge Mesne zajednice ili u slučaju da nisu bile na raspolaganju za nas, u nekoj džamiji ili nečijoj *odi*⁴ koja je bila velika i pogodna za ovu upotrebu.

⁴ Soba namenjena muškarcima u tradicionalnom albanskom društvu.

Anita Susuri: Gospodine Džavit, da li je to selo bilo mešano ili je bilo pretežno albansko?

Džavit Gaši: Samo Albanci. Zapravo smo imali dve-tri romske porodice, ali samo Albanci. Te porodice su bile između Vrela i Studenice, ali su bile dobro integrisane, poštovane, tako.

Anita Susuri: Ostali ste u selu do osmog razreda ili ste nastavili...

Džavit Gaši: Ne, nastavio sam do trenutka kada sam se upisao na Fakultet za engleski jezik, '91. Znači, živio sam na selu. I posle toga sam živio kao podstanar u Prištini, ali svaki vikend ili praznik sam se vraćao u selo, u Studenicu.

Anita Susuri: Počeli ste sa srednjom školom godine...

Džavit Gaši: '86-'87, mislim da je tad bilo.

Anita Susuri: Dakle, od '81. godine na Kosovu krenuo drugačiji politički talas zbog nezadovoljstva, stanje demonstracija '81. i '86. je bilo malo teže. Kakve su te godine bile za vas? Srednju školu ste nastavili u Prištini, zar ne?

Džavit Gaši: Ne, nastavio sam srednju školu u Istoku. Dakle, u Istoku do '90. Dakle, '90-'91 sam završio srednju školu i to je bila poslednja godina kada smo mogli da budemo u školskim ustanovama.

Anita Susuri: Znam da neko vreme nakon demonstracija mladi su bili nadgledani i nije im bilo dozvoljeno da se okupljaju. Kako je to bilo za vas? Kakvo je to bilo iskustvo za vas, srednja škola?

Džavit Gaši: Na primer, sada smo pomenuli zajednicu ili selo koje je bilo mešano ili naseljeno samo Albancima. Moje selo je bilo takvo, ali Istok je bio poznat kao zajednica u kojoj je bilo mnogo Srba. U školi smo imali časove srpskog i albanskog. U školi smo videli privilegije koje imaju, na primer, srpski đaci, a koje su nama falile i nismo mogli da uživamo u tim privilegijama koje su imala, na primer, srpska deca.

Anita Susuri: Šta su bile, na primer, njihove privilegije?

Džavit Gaši: Možda su im časovi bili bolji, možda... Ne sećam se svega, ali naravno da su bili besplatni, imali su obezbeđenje jer je to bio sistem, [oni su bili] deo sistema. Na primer, mi, pomenuo sam činjenicu da sam voleo da glumim. Ali dva-tri puta sam bio, na primer, kandidat da učestvujem na lokalnim takmičenjima tada na Kosovu i pošto sam poslao dve pesme koje su mi se tada jako dopale, bile su patriotske, nije bilo dozvoljeno. Samo ako bih promenio pesmu, inače ne bi uspelo.

Sećam se jednog profesora i on je plakao, rekao je, “Osećam se loše jer dobro recituješ. I znam da bi ti dobio prvo mesto, ali mi se ne usuđujemo jer bismo i mi upali u nevolju sa ovom pesmom.” Jer to je bila jedna od pesama koja bi sigurno izazvala nevolje, pominjući Albaniju ili albanstvo ili tako nešto. Nisu imali nikakvih prepreka, mislim na Srbe. Ali, zanimljivo je jer slučajeva sukoba između albanskih i srpskih studenata, barem se ja ne sećam, ne sećam se.

Poznato je da smo tada još uvek imali srpski jezik kao jezik koji je morao da se uči, jedan od stranih jezika, bio je obavezan na svim časovima. Mislim da smo imali dva razreda u srednjoj školi. Ja to ne vidim, nisam to video kao negativnu stvar, jer vam daje priliku da naučite drugi jezik. Bio sam na odseku gde sam učio i latinski i engleski, a to je bio odsek za saradnju za prirodne nauke i imali smo i latinski, sećam se tada.

Međutim, ‘89, kao što znate demonstracije i proteste, mi smo se iz Istoka, na primer, aktivirali. Većina razreda je išla peške da bi se pridružila demonstracijama. Kao što su radili sa celog Kosova.

Anita Susuri: Da li ste i vi išli?

Džavit Gaši: A sad sam imao, imali smo profesora koji je bio u rukovodstvu Komunističke partije i on nas je zaključao u razred da ne bismo otišli. Dakle, zaključao nam je razred i on je to mogao jer je i tamo koristio lokalne srpske vlasti, ali je bilo [učenika] iz naše škole koji su išli. Dakle, to smo bili mi, ne znam da li je još neki razred koji nije išao.

Prvo su nam dozvolili, rekli su, “Da, dolazimo,” prošli smo nekoliko kilometara [putem]. Ali onda nismo otišli do kraja i vratili smo se. Rekli su, “Da, ići ćemo organizovano.” Svrha je bila samo da nas lociraju i da nam ne dopuste da odemo. Međutim, mi smo učestvovali, na primer na lokalnom nivou, jer su tada počeli protesti po selima. Imali smo proteste, demonstracije po selima, bili smo deo svih tih aktivnosti i organizacija, ali i učestvovali. Mi smo to uradili.

I onda ‘91. kada su se te prve grupe odbrambene organizacije organizovale, kao teritorijalnu odbranu, ja sam se odmah angažovao i na tome, da bih... tada bi se organizovala seoska straža koja bi identifikovala mlade ljude koji bi potencijalno mogli da služe da brane narod. Tu smo zajedno sa nekim mladim ljudima iz sela služili i kao stražari ili bar prikupljali informacije, kretanje vozila, policiju ili srpsku vojsku u to vreme.

Anita Susuri: I kad se to desilo, na primer, te organizacije, da li se to tajno održavalo u nečijom kući ili kako ste saznali da se to organizuje?

Džavit Gaši: Da, dobro pitanje. Mnogo puta, na primer, tada je to bila činjenica jer je u početku postojao samo jedan pokret. Postojao je samo pokret Demokratski savez Kosova i oni su uglavnom dolazili, svako selo je imalo seosko rukovodstvo jer su svi dolazili iz sela. A u seoskom rukovodstvu, na

primer, ko su bila dva-tri najpoverljivija čoveka ili najaktivniji, i onda se preko njih širila informacija o zajedničkim ciljevima, kako se organizovati, kako delovati. Tako. Ali postojala je zaista pristojna organizacija i za druga pitanja, ali posebno za pitanja nacionalne prirode.

Anita Susuri: Da li se sećate, na primer, tog vremena, [kada] su se desili svi ovi događaji, šta ste čuli? Kako ste to doživeli? Na primer, spomenuli ste da je i vaš otac bio deo toga, da li vas je i on savetovao ili?

Džavit Gaši: Vrlo dobro pitanje. Rekao sam vam, govorio je o ratu, ali je više govorio o budućnosti. Želeo je da gledamo unapred u budućnost. Međutim, uvek je želeo da se pobrine da patriotska osećanja budu u nama, da budu tu za našu zemlju. I rekao sam [vam], naša kuća je bila zaista mala, ali jedna od soba u kući je imala malo prostora, preko puta kuće je bila nacionalna zastava. I kao deca, uvek smo, na primer, jednom pitali za orla, “Tata, šta je ovo?” Ja i moj mlađi brat kojeg ste videli na slici [obraća se sagovornici]. Imali smo možda godinu dana razlike, po godinama, ali su nas nazivali blizancima Nimana i Rive, moje majke i oca. I rekao je, “Sine, sa ovim kandžama, ove kandže će jednog dana ukloniti neprijatelja od nas i doći će naš dan, [naša] sloboda.” Tako da je uvek vodio računa o tome.

A onda je, naravno, mnogo pričao o Albaniji, nažalost, jer u početku nismo imali tačne informacije o tome šta se dešava u Albaniji. Mi smo Albaniju i njihovo rukovodstvo videli kao nadu za budućnost možda, jer nismo znali, na primer, da je upravo to vođstvo diktatorsko prema sopstvenom narodu. Ali, u to vreme to nije tajna kao što je većina ljudi koji su imali patriotski pravac koji su voleli svoju zemlju videli Albaniju i tada diktatora. Ali nismo znali da je diktator, možda zbog nade da će nam jednog dana čuvati leđa. Možda nismo videli ono što smo gledali na televiziji, možda neki kongres ili neku aktivnost. Mislili smo, dalo nam je nadu da će se Albanija pobrinuti za nas, znate. A mi nismo znali da oni nisu čak ni sposobni [da se brinu o sebi] ili da je, nažalost, tlačio i bio diktatorski prema sopstvenom narodu.

Ali, za savet u vezi sa ratom je zanimljiv jer mislim da je to bilo nekih četiri-pet meseci pre njegove smrti kada je moj otac razgovarao sa mnom i mojim drugim mlađim bratom. Ali, i moj brat je bio taj koji, iako nije bio ovde zbog rata, bio je arhitekta i razgovarao je i sa njim, rekao je, “Mislim...” jer se videlo da su nasilje i represija počeli da se povećavaju. Rekao je, “Sinovi moji, želim da razgovaram sa vama o nečemu.” Rekao je, “Ja sam,” rekao je, “bolestan,” jer je imao rak i znao je šta je to, rak pluća. “Izgleda,” rekao je on, “da nema druge opcije osim da se puška usmeri ka neprijatelju.” Upravo tako i pomenuo je nekoliko slučajeva svog iskustva, na primer u Novom Pazaru gde se i sam borio.

A u to vreme je bilo teško. Pričao bi kako bi Albanci i Bosanci štitili, znači oni su se kao kačaci borili protiv režima, ali su štitili civile. Štitili su članove, žene, decu, starešine koji su bili Albanci i Bošnjaci. Ali on bi rekao, “Bilo je slučajeva da smo štitili čak i srpske civile,” i rekao nam je da dolazi vreme, izgleda da će biti potrebe da se puška uperi u neprijatelja, “Tada” rekao je, “treba prvo da proceniš sebe, da li želiš, jer niko ne može da te natera da budeš tu za svoju zemlju.” Naravno, njegov savet je uvek bio da

se pojavimo za našu zemlju. Ali on je govorio, “Prvo treba da se zapitate da li želite ili ne? Ako želite, onda,” govorio je on, “trebalo bi da vodite pošten rat.” Rekao je, “Ako vodite pošten rat, uvek ćete biti pobednik. Može potrajati duže, ali pobedićete.”

A druga stvar koju je govorio je, “Hajde da razmislimo šta je potrebno za borbu u ratu,” naše pitanje je bilo gde je oružje, imali smo nedostatak oružja. Imali smo negde... i do tog trenutka nam nije rekao da negde ima pušku ili da izađemo da kupimo još jednu pušku, falilo je oružja. “Da, oružje,” rekao je, “ne brinite o tome jer rat donosi oružje. Kada dođe do rata, oružje će doći, to nije problem. Ali, naravno, nećemo imati oružje kao druga strana, ali oružje će doći.” Ali njegov drugi savet je bio da znamo, “Ako se borite, ako vodite pošten rat, treba da znate da će Srbi i dalje biti na Kosovu, Srbi će živeti ovde i vi i dalje treba da živite zajedno sa njima.” Govorio je, “Čak i ako ne bude Srba na Kosovu,” rekao je, “treba da budete svesni da je Srbija sused. Morate trgovati, morate poslovati, treba razvijati državu. Sve to,” rekao je, “pomaže kada znate u vreme kada, ako vodite pošten rat, onda su prilike za saradnju posle rata bolje ako ste se borili pod ovakvim uslovima.”

Što je bilo interesantno [jer je to dolazilo] od jednog seljana koji je završio samo četiri godine škole, ali je mnogo čitao. To mi je pomoglo i u životu, na primer, u ratu i kod mlađeg brata. Ali i da budemo otvoreniji oko posleratnih koncepata, šta sada? Bilo je zanimljivo. A druga stvar je, na primer, da je na osnovu sopstvenog iskustva u ratovima predvideo da kriza donosi i druge negativne pojave u društvu. Šta su oni? Pljačka, pljačke. A on je rekao, “Treba da budeš oprezan jer možeš da budeš prevaren, možeš da završiš bez ičega nakon što se rat završi.”

Zato što smo u vreme kada smo razgovarali sa ocem uspeli da izgradimo... radeći postepeno, moje sestre, braća, svi zajedno, imali smo kuću. Možda je bila među najboljih četiri-pet [kuća] u selu. Velika kuća na tri sprata, negde na slikama, mogli ste da vidite na slikama, pokazaću vam ostale fotografije [obraća se sagovornici]. I, na primer, ja sam bio odmah u to vreme, mislim godinu, dve, odmah smo imali auto i status se stalno menjao, iz siromašne porodice, postepeno radili, momci, devojke, svi zajedno i gradili.

A on bi govorio, “Pošto su građeni časno, časno,” rekao bi, “tako ćete ih ceniti! Ali ako ste zavisni, na primer, da je sve uništeno i vi,” rekao je, “uzmete nešto misleći da ćete poboljšati svoj status,” rekao je, “prevarićete se jer čak i igla koju niste zaradili znojem, nije tvoja. A to će,” rekao je, “prouzročiti probleme u daljem postizanju stvari, jer uvek,” rekao je, “idete u pravcu onoga da dobijete nešto što niste zaradili, a ne tražite da stvorite nešto novo.”

Dakle, i to je bio veoma važan deo i deo kada je pomenuo samo iglu, jer normalno kada ste svi uništeni i mogućnosti da posle rata budete krhkiji jer su vam mnoge potrebe ekstremne, one su veoma velike. Ali mislim da nam je i to obrazovanje mog oca pomoglo da se zaštitimo, da se brinemo. Jer možda bi bilo bolje, ili možda kao što je bilo skoro godinu dana skoro bez skloništa u veoma lošim uslovima posle rata, da ne mešate čast i doprinos sa stvarima koje vam ne služe u životu.

Anita Susuri: Htela sam da vas pitam o nečemu drugom pre nego što nastavim o '90-im, o periodu srednje škole. Dakle, školovali ste se u tom periodu, bavili ste se kulturnim aktivnostima i učestvovali u raznim organizacijama. Rekli ste mi da je vaš brat organizovao demonstracije...

Džavit Gaši: '81, da, jedan od organizatora.

Anita Susuri: Da li je na primer bilo drugih aktivnosti, kakav je bio vaš život tokom mladih dana ili ste bili više opterećeni poslom u to vreme?

Džavit Gaši: Ne, ja sam, na primer, rekao sam vam, poljoprivreda, sve je bio posao ali [bilo je] i sport. Sport se, na primer, nije radio na [sportskim] terenima, u halama. Osim sportova u školi, bavili smo se sportom po selima, na livadama, na njivama, u dvorištima i to u lošim uslovima. Nisi... na primer, rekao sam vam do osmog razreda, ili možda prve godine, druge godine kada sam počeo više da radim. Na primer, sportska odeća je [bila smatrana] luksuzom, mi je nismo imali. Ali, bavili smo se [sportom].

Voleo sam boks i tada nismo imali klub i pokušavali smo da nametnemo i improvizujemo neke uslove, na primer, vreće peska ili tako nešto, [okačimo na] drvo u našem dvorištu i tako malo vežbamo. A kada je u pitanju fudbal niko nije želeo da me ima za protivnika, jer sam bio defanzivac kao statičan stub, a ne igrač. Nisam bio, nisam bio neka vrsta sportiste... i imali smo druge utakmice, na primer druge igre koje su se igrale u različitim regionima.

U našim krajevima, na primer, bila je dečja igra žmurke koju je igrao bilo ko. Tada ste imali više mesta za skrivanje kao u dvorištu, ili u polju. Oznaka, kako se zove, zavisi od različitih oblasti. A onda smo imali neke druge igre, *klut* ili *klinc* kako smo ih zvali, jednu sa dva štapa, jednu dužu, jednu kraću. Ko baci dalje, onda da se meri metrima ko je dalje bacio. Još jedna igra u selu gde je bilo mnogo kamenja ili smo je zvali *rrasa*, na primer, ko može da ih baci da pogodi metu, onih tri, četiri, pet kamena koje smo stavili kao metu da ih pogode. Bilo je raznih igara, pa je bilo i sportskih aktivnosti.

Ali, da pomenem, na primer, naš otac je zbog discipline koju je uvek imao, vodio računa da naše sportske aktivnosti nastavimo, ali da ne idemo negde gde on ne može da nas vidi. I, na primer, da ne propustimo vreme za čitanje i domaće zadatke koje smo imali kod kuće. Pola sata, 40 minuta i kada smo čuli zvižduk, morali smo da se vratimo jer je bilo [vreme] da idemo kući.

Drugi Deo

Anita Susuri: Da li ste došli u Prištinu '91?

Džavit Gaši: Da, da.

Anita Susuri: Kako se sve to desilo?

Džavit Gaši: Pa prvo, mislim da je u toj godini bilo nekoliko zanimljivih događaja. '90, mi... zapravo '90 sam bio pozvan u taj regrutni centar u Nišu zbog godina. Jer to je još bila generacija kada su ljudi iz moje generacije odlazili i služili vojni rok. Nažalost, čuli smo za povratak desetina mladića u to vreme u kovčezima. I dobio sam poziv. Cela naša generacija je otišla na regrutaciju. Regrutacija je trajala dva-tri dana. Oni, to je više bila analiza, procena, koje vojne kapacitete mogu da angažuju, pa da idu u službu.

I u vreme kada sam ja tamo postavljen, tada su delili po polovima. Ja sam postavljen da služim u jedinicama, tada na srpskom [se zvalo] PVO,⁵ to je bila protivvazдушna jedinica. I vratili smo se. Posle nekoliko meseci dobili smo poziv za služenje roka. Tako je bilo '91. Tada smo imali, kako da kažem, kolektivnu odluku celog Kosova, ali i uputstvo iz onih ranijih instrukcija koje sam pomenuo kao DSK, da ne idemo. [Da] kosovski momci ne idu u [vojnu] službu, jer je tada već počeo rat u Sloveniji, a onda u Hrvatskoj, mislim. I odlučili smo da pobjegnemo iz svojih domova, da se ne odazovemo pozivu.

Bio je veoma mali broj dečaka koji su se odazvali. Obično se to dešavalo sa onima čije porodice nisu bile dobro informisane ili ne znam iz kojih drugih razloga ili je neko verovao da neće biti ubijeni ili, zavisi od verovanja ljudi, ne krivim ih. Međutim, bio sam sa većinom, jer nismo išli. U početku smo, na primer, nekoliko nedelja odlazili od kuće jer smo se plašili da će [vojne] snage doći i nasilno nas odvesti iz naših domova. Mislim da sam ostao u planinama nekoliko nedelja. A onda sam ostao u Nabrđu više od tri-četiri meseca, u selu mojih ujaka i tamo ste imali lakše prilike da pobjegnute ako se pojavi policija.

Ali, nikada nismo bili u stanju da spavamo kako treba, neko je trebalo, uvek smo morali da pazimo da li dolazi vozilo noću, da li će doći policijsko vozilo ili tako nešto. Ali, sve dok se nisu izjasnili da više neće tražiti od Kosovara, kosovskih Albanaca na obaveznu službu, tada smo izašli. Ali, veoma je interesantno u to vreme kada sam ostao ilegalno da ne idem na služenje vojnog roka. Videli ste i na nekim slikama da imam dugu kosu, drugačiji stil. Prvo, prva inicijativa da mi raste kosa bila je kada su me pitali... Počeo sam u srednjoj školi pomalo sa nekim stilom, ali nisam razmišljao da će mi kosa biti toliko duga.

I [imao sam ideju] da je još malo pustim, onog trenutka kada je moj brat, moj stariji brat koji nam je tada takođe postao staratelj, brinuo o celoj našoj porodici i bio zainteresovan da pronađe pasoš negde od svog prijatelja i našeg prijatelja. Pasoš osobe, tako da je ideja bila da uzmem taj pasoš i iskoristim ga da pobjegnem. Zato što nisam imao pasoš. Gde bih ja otišao? Švajcarska kod mog brata ili negde

⁵ *Protivvazduhoplovna odbrana* - PVO je manevarski deo Vojske Srbije, namenjen kontroli i zaštiti suvereniteta vazdušnog prostora, sprečavanju agresije, PVO teritorije, značajnih objekata, centara i administrativnih i industrijskih snaga.

drugde. U međuvremenu, nisam imao volje, nikada nisam hteo da napustim Kosovo. Ali dva inicijatora ili kako da kažem, odlučujući faktori zašto tada nisam pobjegao bile su moja majka i moja tetka. Njih dve su bile svesne tih pokušaja, inicijative mog brata i pokušaja da nađem rešenje kako bih mogao da odem u inostranstvo. Obe su me tada molile, "Molim te, sine, nemoj da ideš jer su nam svi mladi ljudi pobjegli."

Istina je jer je bio veliki broj mladih ljudi i odlučio sam da ne bežim iako sam imao taj pasoš. A osoba u tom pasošu je imala kovrdžavu, dužu kosu i ja sam mislio da mogu da koristim taj pasoš, a da ne menjam fotografiju ili bilo šta i da idem sa njegovim pasošem. Tada sam počeo da puštam kosu, ali mi se to dopadalo. I sa režijom koju sam želeo, kao glumac, dobro se uklapaju. Muzika, uvek sam voleo muziku. Ponovo sam bio amaterski plesač. Plesao sam na svadbama ili događajima, za različite događaje. Ponekad sam možda čak i plesao cele noći kod kuće sam. Mama je došla da me proveri dva-tri puta, "Idi spavaj more, kasno je," tako.

A onda '91, inicijativom mog brata, koji je arhitekta, imao sam, tako da mi je primarni cilj pre njegove inicijative bio da upišem glumu. Dakle, to je ono što sam želeo da uradim. Tada je postojala generacija koja je bila prihvaćena, ako se ne varam samo dva kosovska studenta. Mislim da su u to vreme bili Bljerim Gjoci⁶ i Lirak Čelaj⁷, ako se ne varam. A školu za glumu su vodili Enver Petrovci,⁸ Faruk Begoli⁹ i tako dalje. To me je zanimalo, ali moj brat je tada rekao, "Džavite, dok škola ne postane bolja, jer sa samo dvoje zaposlenih, ne verujem da će to biti neka prestižna Akademija umetnosti ili tako nešto." Rekao je, "Dakle, preporučio bih, pošto imate afinitet, malo pričaš engleski i voliš književnost, upiši se na engleski jezik." I ideja mi se dopala, pa sam se tamo upisao.

I došao sam prve godine, morao sam da krijem ličnu kartu, dok sam na putovanju imao ličnu kartu koja je bila lažna. Tu je bilo ime, prezime naravno, podaci o drugoj osobi koju nikad nisam znao, ali moj rođak je to našao na autobuskoj stanici u Peći. A fotografije tada nisu snimljene digitalno. Zamenili smo sliku i stavili moju sliku, a podatak je bio o osobi koja je rođena '65. godine iz Zajmova iz Kline, dakle bio je mnogo stariji od mene. I tako sam putovao. Dakle, preko osobe čiju smo ličnu kartu pronašli, ne znajući ko je to lice.

On, na sreću, nije bio neko sa kriminalnom prošlošću... iako nije sreća. Ali, srećom, za vreme dok sam koristio njegovu ličnu kartu, on nije bio politički proganjan ili [je počinio] neki patriotski čin ili tako nešto. Pošto nisam imao, desilo se da nas policija zaustavi i da koristim tu ličnu kartu koja je bila lažna. I samo sam po svom izgledu ličio malo [kao na fotografiji], sa dugom kosom na početku kada sam počeo da puštam kosu i na osnovu činjenice da sam, na primer, iz Kline i svaki put bi mi se desilo da

⁶ Blerim Gjoci [alb. Blerim Gjoci] (1972) je kosovsko-albanski glumac, tekstopisac, režiser i producent.

⁷ Lirak Čelaj [alb. Lirak Çelaj] (1973) je kosovsko-albanski glumac i političar.

⁸ Enver Petrovci (1954) je kosovsko-albanski glumac, pisac i režiser.

⁹ Faruk Begoli [alb. Faruk Begolli] (1944 - 2007) je bio poznati albanski glumac sa Kosova u bivšoj Jugoslaviji, panbalkanske slave.

me zaustave, rekao bih, “Došao sam ovde da posetim svog ujaka u Prištini.” Nisam im rekao da sam student i verovali su mi.

U međuvremenu se desilo da [neki ljudi] imaju svoje lične isprave i da ih je policija tukla. Na primer, govorim o tom vremenu. Ni ja se nisam izvukao, ali reći ću vam kasnije. Ali, mislim kao posledica korišćenja te lične karte, nisam imao nikakvih problema. I počeo sam tako, mislim na učenje engleskog jezika. Nije da sam možda bio među najboljim studentima, bio sam prosečan ili čak niži od proseka na studijama. Jer moj fokus je uvek bila gluma. To sam želeo.

A onda, ‘94, zapravo tačno ‘94, zajedno sa mojom braćom i još jednim rođakom otvorili smo kafić u Prištini, [zvao se] Blue Jeans. I tako je to bio kafić u koji su dolazili ljudi iz svih zajednica. Naravno, uglavnom Albanci, ali Turci, Bosanci, Goranci, Srbi. Sve zajednice bi tamo dolazile. Bilo je to tačno gde je Bil Klinton danas, preko puta statue Bila Klintona, njegove biste. Tamo su bili neki kafići kao barake i tu je bio naš kafić. Muzika koju smo slušali bila je alternativna, hard rok, metal, to je bilo to, to mi se dopalo. Ali [kada je u pitanju] muzika slušali smo i druge stvari, mislim da nije bilo samo to.

Bilo je karakteristično da smo u to vreme, iako je bilo teško vreme, ipak mogli da nađemo, kako da kažem, priliku za malo zabave, ali na primer, kada smo radili do 11-12 sati uveče, zatvorili bismo lokal na kraju i slušali albansku narodnu muziku samo za sebe. Na primer, Derviš Šaka,¹⁰ ili Bijtë e Sefës,¹¹ ili nešto narodne muzike koju smo slušali na selima. Dešavalo se da slušamo takvu muziku.

I jedan slučaj mogu sada da pomenem, na primer, u blizini je bila stanica srpske policije, to je bila stanica broj 4, mislim ona u Dardaniji. I često bi dolazila policija i mi, i u te kasne sate kada smo puštali tu muziku i zaustavljali je jer smo se plašili, znate. Bilo je trenutaka kada su govorili, “Pusti, ostavi,” znate, a mi, “Ovom muzikom sećete Srbe,” jer su te pesme bile patriotske, naravno zasnovane na stvarnim pričama, bolnim stvarima za Albance. Ali, patriotske pesme koje su reagovala ili delovale protiv režima.

Ali jedan policajac je često dolazio i tražio je kafu, mislim šećer jer su tamo pili kafu. Osim što se nikada nije usudio da im traži novac za uslugu, bilo da je to kafa ili čaj ili neko pivo. Ponekad bi došli držeći šolju i pitali nas, rekli su, “Možete li da nam date malo šećera jer nam je potreban da tamo skuvamo kafu,” i naravno nikada ih nismo puštali da se vrate praznih ruku. I nismo smeli, ali i da jesmo, naša tradicija je da kad neko nešto pita, daš mu. A kasnije, da vam kažem, jer na osnovu ovog i drugog slučaja, tada je nastao mali film, nalik dokumentarcu koji je sada i na Amazonu i zove se *With a cup of sugar* [Sa šoljicom šećera]. Postoji jedan *filmmaker* [govori na engleskom: režiser] iz Ajove koji ga je snimio na osnovu moje priče. Možda ste čuli za to ili ne, ali mogu to da podelim sa vama kasnije.

¹⁰ Derviš Šaka [alb. Dervish Shaqa] (1912 - 1985) je bio poznati vokalista.

¹¹ Bijtë e Sefës su bili narodna muzička grupa.

Ali, tokom godina studiranja, to je bilo vreme kada je bilo teško učiti kod kuće. S druge strane jer je bilo... morali smo da idemo tajno od policije. Morali smo da se probijamo kroz uske uličice Prištine da usput ne bismo naleteli na policiju. Dešavalo se da su mnogi studenti bili pretučeni na putu. Kasnije mi se to desilo dva puta, brata su mi policajci pretukli. Ali tada je svima bilo teško.

Anita Susuri: Gde je bio vaš fakultet? Mislim, odsek za engleski jezik?

Džavit Gaši: Da, odsek za engleski jezik i književnost je tada bio na dva-tri mesta. Prvo, dekanat Filološkog fakulteta, kako su ga tada zvali, bio je u Durmitoru. Durmitor je naselje. Mislim da je odmah pored nekadašnje kuće Bajrama Keljmendija¹² tamo negde. A kasnije je bilo, zaboravio sam kako se zove kvart Te Sharra, put koji te vodi u komšiluk, posle škole 1. maja, posle škole 1. maja tamo. U školi 1. maj ponekad smo iskoristili priliku, a i odatle mogu da podelim zanimljivu priču.

Ponekad su bile nedelje i subote kada nije bilo dece i mogli smo da koristimo osnovne škole. Pošto su osnovne škole i dalje na nekoliko lokacija koristili učenici, oni to nisu ometali, tadašnji režim nije ometao osnovne škole. Obično su u tim školama često slali nasilne srpske direktore, ali im nije smetalo obrazovanje dece, kada su u pitanju srednje škole, znamo, kao i fakultet. Svi su bili primorani da ostanu kod kuće.

Tu je jedan zanimljiv slučaj, bio sam student engleskog jezika. Naravno, potpuno drugačijeg izgleda, ali bilo je nas dvoje ili troje koji smo imali dugu kosu. Ali ja sam bio karakterističniji jer je moja bila zaista dugačka. I mislim da je bila subota, zvali su decu na dopunsku nastavu u učionici i čekali smo konsultacije u vezi sa ispitom iz gramatike engleskog jezika. Dobro se sećam, sa Ismailom Mehmetijem bio je iz Tetove.

I čekali smo konsultacije i iz jedne učionice neka deca su otvarala vrata, izlazila bi deset po deset i pokazivala {opisuje rukama} na mene i vraćala se smejući se. I bio sam im zanimljiv. U međuvremenu je došao jedan visok čovek, pretpostavljam da je učitelj. I on se okrenuo prema meni i rekao, "Ti," nisam znao o čemu se radilo. Rekao je, "Ti," pitao sam, "Ja?" Rekao je, "Da." Rekao sam, "Recite!" Rekao je, "Treba da se stidiš!" Rekao sam, "Dobro, kako to mislite da se stidim?" Ali slušao sam ga, nisam se osećao dobro, naravno znao sam da nisam uradio ništa [pogrešno].

Rekao je, "Treba da se stidiš," rekao je, "kako te nije sramota," rekao je, "izgledaš kao neprijatelj." Sa svojim izgledom, dugom kosom i odećom uvek sam imao, na primer pantalone ili cipele ili, šta god da sam nosio, voleo sam različite boje, raznobojne i moje cipele su bile u bojama i bio sam previše poseban za njih. A on je rekao, "Sramota je izgledati kao neprijatelj" (smeje se). Ja sam rekao, "Kako to

¹² Bajram Keljmendi [alb. Bajram Kelmendi] (1937-1999) bio je advokat i aktivista za ljudska prava. Podigao je optužnicu protiv Slobodana Miloševića na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju 1998. Prvog dana NATO rata 1999. godine, srpska policija ga je uhapsila sa njegovom dvojicom dece Kastriotom i Kuštrimom. Njihova tela su pronađena sledećeg dana.

mislite da ličim na njih?” “S obzirom na to kako izgledaš. Deca misle da je dobro da se ugledaju na tebe.” Zna, u obrazovnom aspektu.

Rekao sam, “Izvinite, nisam došao takav, ovo sam ja.” U međuvremenu je razgovarao sa mojim profesorom kada smo otišli tamo. I drugi put, ali nije bilo dece, ali je opet bio tu i došao je i izvinio mi se. Rekao je, “Oprosti mi, ali nismo navikli da gledamo ovakve studente ili ljude,” ili je na primer rekao, “Ali nakon što sam razgovarao sa profesorom Ismailom, rekao mi je da jesi, sve je u redu, ti si dobar učenik.” Izvinio mi se, pomirili smo se. Nisam ni pomišljao da uradim nešto.

Ali, dešavalo se da mi ljudi i dok sam, na primer, išli tamo, govorili, “Hej, hoćeš li da se ošišaš ili ćemo mi morati?” Jer sam delovao drugačije, a ne isto sa drugim delom zajednice. Različiti i oni su rekli, “Šta je on?” Ali to su bile teške godine, međutim, ali i dobre godine.

Anita Susuri: Koje su bile druge poteškoće studiranja u sobi? Kako se toga sećate? Da li je bilo stolova? Kako je bilo?

Džavit Gaši: Da, bilo je zanimljivo u učionicama. Bilo je nešto građevinskih cigala sa nekim drvenim daskama na vrhu, tako je bilo. Ali, nama kao studentima, ali i meni koji dolazim sa sela, to nije bilo izuzetno teško, jer sam odrastao u teškim uslovima. Nastavnicima je bilo teže. Cenim [njihov] rad, njihov doprinos koji su predavali i predavali u tim uslovima. I iskreno, imali su obavezu koju ja ni danas ne vidim, posvećenost da zaista dele znanje i sprovode kvalitetno obrazovanje.

Spomenuo sam slučaj kada sam otišao kod svog profesora Ismaila Mehmetija na konsultacije, na primer, danas uopšte ne zovu [studente] na konsultacije ili ih ne prihvataju. Kažu im, “U redu je.” nemam sve informacije. Ali, znam na primer da je jednom [mene oborio na ispitu], pa je moje ime bilo među studentima koji su pali na ispitu, ali sam bio veoma ubeđen da sam dobro uradio ispit. Bio sam ubeđen da nisam uradio za 10 ili 9, znate, čak ni za 9, ali svakako za 7 ili 6, bio sam siguran. I otišao sam na konsultacije i razlog zbog kojeg sam pao ispit je bio samo jedan poen. I tamo je to zabeležio.

Pokazao mi je ispit, i čim sam video *punctuations* [govori na engleskom: znake interpunkcije], zabeležio je *punctuations* [govori na engleskom]. Čim sam video tačku, nisam siguran da li je na kraju rečenice ili zarez, ne sećam se tačno. Ali znam da me je oborio zbog jedne tačke i tako te pravio opreznijim. Sledeći put da obratim više pažnje na *punctuations* [govori na engleskom], ne samo na *content* [govori na engleskom: sadržaj], sadržaj i strukturu eseja, već da ne zaboravim čak ni tačku koja je ponekad mala tehnička stvar. Ali, bilo je, cenim ih zbog njihovog rada u tim teškim uslovima. A naravno i nekim drugim studentima nije bilo lako, jer su većina dece bila deca lekara, profesora, koji su imali bolje uslove od mene. Teško je jer su se poslednjih godina, možda četiri-pet godina pre početka studija, i meni promenili uslovi. Ipak, setio sam se vremena kada sam i ja prolazio kroz veoma teška vremena, i naravno nisam očekivao da ću u tim uslovima početi studije u privatnim kućama. Ali, bilo je izvodljivo, bilo je izvodljivo.

Anita Susuri: Kakva je bila Priština tokom '90-ih? Da li se primećivalo da je grad bio okupiran? Da li je bilo slobode? Kako ste vi to videli?

Džavit Gaši: Da. Primetili ste okupaciju, na primer, ograničenja kretanja, policijski čas. Na primer, kada ste izašli u određeno naselje ili kada ste hteli da odete na piće zajedno, družite se sa prijateljima. Na primer, u određenom kvartu su rekli, "Bežite, dolaze ljudi u crnom." Dakle, morali smo da prekinemo naš razgovor ili naše piće ili naše druženje i pobegnemo jer su dolazili ljudi u crnom. Dakle, ljudi u crnom je bila fraza koja se koristila za policajce. Bilo je mnogo ograničenja, ograničenja slobode, [i] prava. Sama činjenica da smo učili u [privatnim] kućama sa strahom da bi policija svakog trenutka mogla da uđe i otkrije nas, da pretuče tebe ili profesora, bilo je teško.

Anita Susuri: Spomenuli ste da su vas čak pretukli nekoliko puta.

Džavit Gaši: Da.

Anita Susuri: Kako se to dogodilo? Zašto se to dogodilo?

Džavit Gaši: Da, to se desilo, zanimljivo je. Bila su dva slučaja kada su me pretkli, policija, jedan se desio mnogo kasnije. Obojica su se desila '98. Jedan se dogodio upravo 5. marta '98, kada smo zapravo razgovarali sa mojim bratom mesec dana ranije, pošto je on bio na Kosovu, dva moja druga brata su u to vreme bila u Švajcarskoj. Razgovarali smo jer smo zaista, nakon pada Ardijana Krasnićija [alb. Adrian Krasniqi] koji se dogodio '97. godine i za koji smo saznali preko nekih članova naše porodice, lično poznavali Ardijana. Nisam bio prijatelj s njim, ali sam ga poznao preko takve veze.

Njegov pad je dao do znanja da Oslobođilačka vojska postoji. Dakle, živi pokret koji se na silu suprotstavlja srpskim snagama i da se nešto učini na oslobođenju naše zemlje. To je bila *turning point* [govori na engleskom: prekretnica], ta vrsta trenutka kada smo mi, ja i moj mlađi brat rekli, "U redu, i mi želimo da budemo deo ovog pokreta i da se borimo protiv, protiv tog režima." Ali, bio je upravo februar, u februaru '98. kada smo razgovarali o tome, u početku smo bili zainteresovani da se pridružimo grupi u blizini sa mojim bratom.

Bilo je razgovora o nekim grupama u Podujevu, o nekim grupama u Belačevcu ili blizu ovde, nedaleko od Kosova Polja i Obilića. Ali nismo nikoga lično poznavali. Obezbedio sam pištolj od ujaka u Prištini i počeo sam da ga nosim sa sobom ili da vam pravo kažem, planirao sam da li će to zaista doći do sukoba, bio sam spreman, mislim na sukob. Imao sam pištolj. Nije bilo kao da je u pitanju neka vrsta pištolja, ali procenjujete da možete ko zna šta jer nemate vojnog iskustva, nemate veze sa obezbeđenjem.

Ali, u martu, 1. ili 2. marta [1998.] moj brat je bio u Peći i pozvao me je, “Džavite, sad moraš da dođeš jer mislim da se ovde organizujemo,” “Eh,” rekao sam, “u redu.” 5. marta sam tada imao svoj auto, ostavio sam ga. Prijatelj je predložio, rekao je, “Bolje je ostaviti auto i otići autobusom, jer su šanse da te zaustave manje u autobusu. U to vreme kontrolni punktovi su već bili uspostavljeni, na primer u Komoranu, u Peći. Pre dolaska u Istok postojala su dva-tri kontrolna punkta. Ako ste se vozili svojim automobilom, nije bilo spasa, srpske snage bi vas zaustavile.

Ali, sa autobusom su, rekli su da obično ne zaustavljaju autobuse i da ću lakše stići. Dobro, poleteo sam iz Prištine, u Komoranu su zaustavili mene i još jednu osobu i još dvoje ljudi. Mislim da jesu, a bio je 5. mart, ja uopšte nisam imao pojma niti informacije šta se dešava u Prekazu.¹³ 5. marta dogodio se slučaj porodice Jašari. Mogli smo da kažemo da su srpske snage tamo bile preplašene, čuli smo pucnje, razumete. Ali nismo imali informacije jer tada nismo imali telefone ili tako nešto. Kada ste ušli u autobus, više niste imali informacije, [niste imali odakle] da saznate informacije.

Kada smo otišli u Komoran, videli smo ih i oni su ulazili u autobus. Na primer, meni su rekli, “Ovo troje iz autobusa,” rekao je, “idi ti.” I izveli su nas i uveli nas u kontrolni punkt i bio sam siguran da smo sve te pucnje mogli čuti okolo, u tom trenutku nisam znao šta će se dogoditi, ali sam bio siguran da smo svi mislili da će nas ubiti jer ni na šta drugo nismo mislili. A mi nismo imali nikakvu moć, ništa na sebi. Odmah su počeli da nas udaraju, da nas tuku.

A u međuvremenu me je jedan od njih udarao šakama i nogama i maska mu je pala, jer su nosili neke maske na licu {opisuje oblik maske rukama}. Ne kao ovi sada sa kovidom. Već maske za lice. A bio sam više od 90 posto siguran da je to bio jedan od onih policajaca koji bi pre nekoliko godina došao po šećer u moj kafić. A ja sam mu rekao, “Ti si Dragan,” na srpskom. Rekao je, “Ne, nisam” i ponovo je počeo da me udara.

Međutim, tukli su nas još malo i u jednom trenutku stali. On je, rekao je autobusu da stane negde, a ja sam bio krvav, znaš. Kosa mi je bila neuredna, imao sam dugu kosu. Imao sam žuti sako, *sari* [tur. žuti] kako su ga zvali, bio je žut, i to je bilo malo uprljano {dodiruje grudi}, tako da sam bio krvav. I rekao mi je, “Dođi,” rekao je, “ovamo. Autobus te čeka na izlazu.” Odveo nas je sve troje i odveo me da operem oči. Rekao je, “Uklonite krv da se ne primeti,” a ja sam bio zbunjen. Ali on nije priznao da je [on], ali ja sam uvek mislio da je to on i ipak... iako je bio deo režima, ljudski je aspekt bio to što je dolazio tamo po šećer, a ponekad je dobijao kafu.

I mislio sam da je on bio ključni faktor zašto nas tog dana nisu ubili. Zato što bi nas ubili, to sam mislio i želeo sam da verujem, jer još uvek želim da verujem u ljudske vrednosti. Možeš da budeš deo režima,

¹³ U martu 1998. godine srpske trupe su opkolile imanje porodice Jašari, čiji su muškarci bili među osnivačima Oslobođilačke vojske Kosova, i sve ih ubili, uključujući žene i decu. Ovaj događaj je podstakao albanski otpor i označio početak rata.

ali čak i da sam ja bio deo ko zna kakvih naređenja, neću u potpunosti izvršiti sve što mi je naređeno ako to nije u okviru etičkih vrednosti, morala ili onoga što verujem da je ispravno. Tako sam želeo da razmišljam o njima. Uopšte nisu bili takvi, ali u tom trenutku sam tako mislio.

I, “U redu, uđi u autobus.” Otišli smo i ja sam ostao u Studenici oko mesec dana. Te večeri smo čuli šta se desilo i okupili smo se, ta dva-tri čoveka koji su bili kao grupa lokalne zajednice za organizovanje sa OVK. Sreo sam se sa njima, “Šta ćemo da radimo?” Razumete, rekli su, “Imamo naređenja,” jer smo bili deo Dukadina. Operativno područje Dukadin od opšte baze to područje treba braniti zbog snabdevanja oružjem iz Albanije i Crne Gore, jer smo mi bili na toj trojci, na području trojke gdje se spajaju Kosovo, Albanija i Crna Gora.

A oni su rekli, “U našem je interesu da bude otvoreno zbog snabdevanja i ne možemo ništa da preduzmemo čak i ako Srbi dođu na našu stranu.” Dakle, na neki način je rečeno da ne možemo da se organizujemo otvoreno, da se identifikujemo i da ne preduzimamo ništa čak ni protiv srpskih snaga ako dođu tamo. Iako nas nije bilo mnogo, a onda smo kupili puške, bili su to neki kalašnjikovi, neke lovačke puške, nešto revolveri, nešto bombe, nešto ručne bombe. Nismo imali mnogo oružja. Ali naša volja da učinimo nešto protiv neprijatelja bila je velika, za slobodu, za našu zemlju.

Onda smo ponovo razgovarali sa mojim bratom, on je rekao, “Možda je bolje, Džavite,” rekao je, “ako odeš u Prištinu, jer sada možeš da budeš otkriven ovde,” jer smo razgovarali sa lokalnim ljudima. Rekao je, “Mogli bi da vas razotkriju, to bi moglo da nam izazove nevolje i vrati vas kući. Ne možemo da ostanemo a da ne pucamo na njih. I napravićemo nevolje svima.” A ja sam došao u Prištinu autobusom, dakle posle mesec dana. Situacija tamo, znalo se da više nije isto u Prekazu ili drugim mestima. Bilo je i drugih slučajeva.

Došao sam u Prištinu, [gde] sam ostao nekoliko meseci. U junu, mislim, posle mog rođendana, 29. juna, imao sam neku vrstu zakletve sa nekim prijateljima ovde u Prištini, da sam u tom trenutku želeo da idem tamo. Ratna zona se širila, oni su se širili, a ja sam rekao, “Od danas ću zvanično biti gde god mogu da se pridružim.” Bilo da smo tada znali malo o Glođanu u [mestu gde je] Ramuš¹⁴ [rođen] ili u bližim oblastima bilo nekih sela u koritu reke, mi smo nazivali neke grupe onako kako smo ih poznavali.

Ali, identifikovali smo još neke ljude i u našim selima, rekao sam, “Biću deo njih.” I malo sam razgovarao sa njima. Ja sam se zakleo zastavom i tada su svi bili studenti, moji dobri prijatelji. Jedan od njih, nikad neću zaboraviti, jer je bio sin jedinac, je rekao, “Hoću da idem sa tobom,” rekao sam, “Ako kažeš svom tati, svojoj mami,” jer je bio gradski dečak sa tatom i mamom, a ne majkom kao ja (smeje se). I rekao sam mu, “Nema problema. Dođi, ali prvo želim da upoznam tvoje roditelje kako bi

¹⁴ Ramuš Haradinaj [alb. Ramush Haradinaj] (1968), vođa OVK iz regiona Dukadin, osnivač političke partije AAK (*Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës*) i premijer tokom dva mandata. On je 2005. godine optužen pred MKSJ za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti i oslobođen svih optužbi. Ponovo mu je suđeno i ponovo je oslobođen 2010.

znali da ideš sa mnom.” Rekao je, “Ne, neće mi dozvoliti, znaš, neće mi dozvoliti,” “Onda,” rekao sam, “ne, nemoj da dolaziš.”

I onda sam odlučio da odem blizu Mitrovice, tamo kod Rožaje da se vratim u svoje selo. Tako da ne bih išao tim putem, jer su me tamo bili pretukli, nisam bio siguran da ću ići tim putem. Radije sam išao prema Mitrovici, rekli su mi da ću lakše proći. A policija nas zaista nije zaustavila u autobusu u Mitrovici. Kada sam otišao u Podgoricu, na primer, tamo sam sreo i nekoliko građana koji su došli da kupe robu za svoje domove, jer je bilo otežano snabdevanje. Recimo, sa naše strane u Istoku smo trgovali i sa Crnom Gorom, nije bila daleko od nas.

Neke od tih nabavki ili transporta vršene su kroz planine. Znam da je jedan momak iz mog sela rekao, “Džavite, ne idi tamo jer ovde,” rekao je, “oni znaju da si deo te organizacije i da bi policija mogla da te zaustavi i to bi moglo da ti napravi probleme.” Na moju nesreću, tu je bio šef kompanije, Kolcaku, turističko preduzeće u Peći i rekao je, “Ne morate da idete peške,” rekao je, “Poznajem našu policiju, prolazim svaki dan,” on je rekao, “Moram da im kupim cigarete, uvek im kupujem ručkove, večere. Svaki dan kupujem stvari za njih,” rekao je, “i reći ću im da si mi ti prijatelj i da te poznajem.” Znao me je jer smo kupili karte za moju sestru, mog brata, njih, sve koji su otišli u inostranstvo. On me je poznavao. I on mi je rekao, “Ne brini.”

I nisam bio baš fizički spreman, na primer kao što sam kasnije postao, da idem u planine, jer od višegodišnjeg studenta u Prištini, u kafiću, nisam bio fizički spreman kako da se izrazim, spreman da idem u planine. A ja sam hteo da idem autobusom, pogotovo što mi je ta osoba garantovala kako je rekao. Ali nije bilo tako. Kada smo stigli u Savinu Vodu, tako se zove mesto nakon što iz Rožaje uđete na Kosovo, tu su nas ponovo zaustavila dva čoveka. Još jedno prebijanje od jednog, stvarno je bio zločinac, kasnije ga je ubio moj prijatelj tokom rata. Ali, on je bio tamo. Ali, tog dana se to dogodilo i imao sam dva-tri slomljena rebra. Ali, zanimljivo je da ni oni nisu imali nikakve informacije, na primer o meni, ali su nas samo izveli van [autobusa] *randomly* [govori na engleskom: nasumično] znate, “Izvedite jednu, dve, tri osobe iz autobusa. Ti, ti, ti.”

Anita Susuri: U autobusu su uzimali mlade muškarce ili koga god su hteli?

Džavit Gaši: Mislim da, pa, mladići i koga god su hteli, razumete. Ja, kako da se izrazim, malo sam razmišljao da im moj stil možda ne bi dozvolio jer bi mislili u sebi, on nema veze sa vojskom. Ja sam se, na primer, zaista brinuo uvek od trenutka kada sam počeo da puštam kosu i brinuo sam se sa, šta ja znam, dobrim šamponima i moja garderoba je bila malo drugačija. Poseban stil.

I mislio sam da ih neću naterati da misle [da sam bio sam u vojsci] i često su kola, na primer u Prištini, kada su zaustavili [ljude] i zaustavili su većinu ljudi, a da ih uopšte ne poznaju, pustili su me jer su rekli, “Pustite ga jer on nije neka osoba koja doprinosi zemlji. Siguran sam da...” da ono što sam pomislio da čim me vide sa dugom kosom, ponekad neobrijanog i sa raznolikom odećom, ne bih delovao kao neko

ko se bori za njihovu zemlju. I mislio sam da neće ni razmišljati o tome, znate. Ali, nasumično te izaberu i izvedu te i prebiju. Ne možete ništa da uradite.

Anita Susuri: Bili ste povređeni nakon što su vas pretukli i ostalo, bila su vam polomljena rebra i...

Džavit Gaši: Da.

Anita Susuri: Gde su vas poslali? Da li je bilo ljudi koji su radili privatno?

Džavit Gaši: Bilo je, na primer, lekara koji su bili, na primer, iz komšiluka i brinuli su se, ali nije bilo rendgenskih snimaka, razumete. Znao sam da neki doktori na osnovu fizičkih pregleda, oni su potvrdili da su "dva-tri rebra slomljena," ili naravno, videvši da su mi polomljeni zubi ili tako nešto. To su bile očigledne, vidljive. Ali, nisu, nismo imali kuda. Jer da ste otišli u Peć, na primer, mogli ste odmah da budete uhapšeni. Opet je slučaj sa sunarodnicom Mirvete Maksutaj koja je ubijena u Peći, ona je mučenica koja je otišla da odvede jednog od svojih prijatelja koji je tamo otišao na lečenje. Na primer, u bolnici.

Anita Susuri: Govorili ste nam o bolnicama ovde...

Džavit Gaši: Da. Dakle, bile su nam ograničene mogućnosti da koristimo bolnice, jer posebno kada ste bili identifikovani kao deo tih prvih grupa OVK, pa su tada tretirani kao teroristi iz režima. Dakle, nismo imali mogućnosti i zanimljivo je da su mi samo dva dana nakon te odluke polomljena rebra i morao sam da idem, imao sam, naravno, dobrovoljno sam iskazao interesovanje da idem u Albaniju, na koliko sati peške, za oružje.

Dakle, samo dva dana nakon poslednjeg premlaćivanja od kojeg sam imao slomljena rebra i sve te povrede, krenuli smo da idemo po nabavku u Albaniju. Ceo put je bio peške. Do tamo je trebalo oko dva dana i to pod teškim uslovima. Na primer, u Albaniji smo morali da spavamo u školskim dvorištima, nekakvim šupama, bilo je to otvoreno okruženje. Samo nekoliko dana mislim da smo mogli da prespavamo negde u kući koja nas je primila, meštakin Albanac, a *kryeplak*.¹⁵

Inače, sve smo morali da radimo u takvim uslovima. A za mene, pored svih ovih poteškoća, naravno, imali smo problema sa hranom, našu brigu da nemamo oružje da se snabdemo i vratimo u rat na Kosovu. A u to vreme sam se uvek brinuo i za svoju kosu, za nečistoću, razumeš. I naravno, morao sam da vodim računa. Nisam hteo da je ošišam iako je tada bilo jako teško, jer kada sam se vratio iz Albanije, sestra i rođak su mi pomogli da ponovo operem kosu, jer mi se kosa uprljala tada bez pranja, kada sam se vratio kući.

¹⁵ *Kryeplak* je vođa društva u selima ili u plemenima.

Ali nikad nisam hteo... voleo sam svoju kosu. Ne samo tek da je imam, već mi se i dopadala. I onda kada smo se vratili iz Albanije, morali smo da čekamo dve nedelje ili više u Albaniji na oružje u tim teškim uslovima koji su možda bili teži nego kada smo bili ovde u ratu. Tim danima je nedostajalo uslova i svega. Sa oružjem provodimo oko 24 sata, da ne kažem tačno težinu, ali dva-tri oružja na leđima, paket municije ili nešto što bi moglo da bude oko 30-40 kilograma.

Od toga, mislim da se osećate pospano i hodate po vlažnom [tlu], neprospavane noći, uvek u opasnosti jer možete biti ubijeni. Nažalost, kao i mnogi naši ubijeni prijatelji. A onaj ko je bio reditelj ili filmski stvaralac ili kako biste ga nazvali, onaj koji je organizovao amaterske drame i amaterske predstave ubijen je samo jedan dan pre nego što sam ja otišao po oružje. Nazmi Muslija je ubijen i sada je mučenik.

Dakle, mnogo ljudi je poginulo na tom putu koji smo mi prešli. Desilo mi se to jednom u Albaniji, pa na takvom putu i dva puta u Crnoj Gori, takvom putovanju. Dakle, po snegu, po kiši, po vetrovitom vremenu, u... ovim, izazovima sa kojima smo se suočili ma šta da je bilo. I tada sam bio deo 133. brigade Ardijan Krasnići, tako da sam u prvom regrutovanju bio u Glodanu, kada smo otišli tamo po oružje, što je bilo početkom jula, mislim, tako nešto.

A naša brigada u tom trenutku nije postojala. Naša brigada je kasnije osnovana i mi smo postali deo 133. brigade Ardijan Krasnići sa bazom u mom selu Studenica. U početku su prve administrativne grupe za organizovanje brigade bile kod mene i kod strica. A onda smo se proširili na drugu kuću jednog starca, Rame Sokoljija, tamo u selu. I na kraju, iako smo formalno postojali, 133. brigada Ardijan Krasnići je osnovana 10. januara '99, pa je osnovana kasnije.

I tu sam imao priliku [da održavam sastanke] u svojoj kući, mislim na planiranje operacija, aktivnosti i vojnih aktivnosti, ali i za odbranu civilnog stanovništva, organizovanje... jer je bio veliki broj dislociranih ljudi, ne izbeglice, već ljudi koji su bili izmešteni iz jednog kraja u drugi. Za to vreme uglavnom su se raseljavali ljudi iz Istoka i Peći i dolazili su u sela blizu nas.

Bili smo bliže planinama što nam je olakšalo u slučaju da nas napadnu po selima, srpska policija ili vojska, onda bismo mogli da pobegnemo kroz planinu i odemo u Crnu Goru, gde bismo našli sklonište... i ja i moja porodica i kada smo imali napade u aprilu, kada je ubijeno mnogo naših prijatelja koji su danas pali, tada su farbačke porodice bile prinuđene da beže kroz planine u Crnu Goru po teškom snežnom vremenu.

Tako da su i moja porodica, moja majka i sestra i nećaka i žena od strica koje sam pomenuo da su još žive nakon što mi je stric umro, otišli su u Crnu Goru.

Treći Deo

Anita Susuri: Kakve su bile te akcije? Možete li malo da opišete svoje iskustvo?

Džavit Gaši: Pa, na primer, moje direktne aktivnosti u ratu su verovatno bile na liniji fronta u Vrelu. Tamo su bile aktivnosti. Iako nisam poznat po specijalnim akcijama kao što su to bili neki drugi mladi momci. Spomenuo sam, na primer, Avnija Eljezija sa grupom momaka, uspeli su da razbiju ne samo glavnog kriminalca već i glavne grupe njegovog benda koji su činili zločine širom Dukadina, Šaip Uka je imao drugu grupu.

Dakle, poznavao sam i te momke na liniji fronta, ali sam bio jedan od onih momaka koji su bili zaista ponosni što pripadaju toj generaciji koju poznajem, imao sam priliku [da ih upoznam]. Žalosno je što više nisu živi. Ali, ja, da, [bio sam] na liniji fronta u Vrelu tokom ta dva-tri kritična dana. A onda je bilo slučajeva da smo se posle neke velike srpske ofanzive povlačili iz našeg kraja, sela, Studenice, Vrela. Posle nekog vremena zbrinjavao sam i ranjenike, na primer u planinama Kaličane, Jablanica, kod Peći, Istok-Peć.

Ponovo nas je napalo 3000 do 4000 snaga. Nisu znali koliko je nas bilo. Bilo nas je samo 110 ljudi, ali oni su došli... veliki broj snaga je obavešten da je oko 3000-4000 snaga, nas je bilo 110. Te snage su bile iz Srbije i Crne Gore, došli su sa planina i namera im je bila šta god da su mogli da nađu. Srpske snage su već bile u nižim krajevima, ali su sa planina mislili da nas ima više i da ćemo doći odozgo.

Onda smo bili prinuđeni, kada smo obavešteni, da se preselimo odatle. Prvo da se uverimo da smo spasili ranjene pa smo se razišli. Neki od nas, na primer iz naše brigade, prešli su u neka sela u blizini Istoka i korita reke Drin. Dok smo ja i druga grupa otišli i poslali ranjenike, ali smo takođe bili obavešteni u bazi tada u području Dukadin u Mazniku, gde je bio komandant Ramuš Haradinaj.

Ali meni i mojoj grupi je rečeno da moramo da sačekamo trenutak kada ću preuzeti naređenje i vratiti se na granicu sa Crnom Gorom. Nazad u sela, iznad naših sela. I to je bio zadatak za koji nisam znao šta treba da radim. Ali rečeno mi je tek onog dana kada sam dobio naređenje da počnem, da ću se tamo u određenom trenutku sastati sa osobom koju sam poznavao, oficirom, službenikom OVK, koji je bio organizovan i angažovan, zadužen za snabdevanje oružjem.

Dakle, morali smo da se pobrinemo i da uzmemo oružje od njih i da ih pratimo nazad do Maznika gde je on bio. I naravno prošli smo kroz mnoge zasede, kroz mnoga opasna područja. Ali, da spomenem, možda je to nešto što je vredno pomena, onog trenutka kada smo se obradovali dobili smo zalihe municije i oružja, plus količinu uniformi. Spremali smo se da ga pratimo, jer je bilo ograničeno, ali je bilo dosta municije i bili smo zaista srećni.

A iznad sela Kaličane je bio jedan momak iz sela Kaličane, vojnik, on je srećom živ. Znao je te staze, jer je i ranije u tim planinama bio pastir i čuvao stoku. A on je rekao, "Znam put, vodiću nas dok ne pređemo na put koji povezuje sa drugim selom." Da nastavimo, na primer, prema selima Peć i zatim selima koja se povezuju sa drugim selima gde su bile grupe, druge grupe koje su čekale da isporučimo municiju, oružje, pa da se vratimo po sledeće zalihe.

On je, na primer, šetao, vodio kada je u jednom trenutku video, bilo je malo pre nego što se uveče smračilo i video je neko lišće i neke konzerve. Sveže isečeno lišće koje je bilo malo vlažno i konzerve, pivo. To nam je bio kao znak da srpske snage mogu biti blizu, jer mi nismo imali ni limenke ni pivo. Iako smo gledali da vidimo ima li snaga tokom dana, nismo videli u tom perimetru.

Ali od trenutka kada smo pogledali i krenuli da idemo tamo, tamo su već bile neke srpske snage koje su se približile. I odmah posle toga je bila prikolica traktora, jer je bilo mnogo traktora, prikolica u planinama od kojih su ljudi pokušavali da pobegnu, sve dok nisu mogli da pobegnu gore i tamo su ih ostavili. I tu smo ih videli čim smo prošli pored te prikolice, na primer, zaustavio sam tog tipa, zove se Sadri. Rekao sam mu da ćuti, samo sam mu dao znak da ćuti.

Sa mnom je bio i moj brat Sadri, još dva vojnika Dževdet i ne znam ko, zaboravio sam mu ime. Samo sam im rekao da čekaju tamo. Stao sam ispred te prikolice i odmah se suočio sa četiri-pet ljudi. Sreća je što sam imao oružje koje je bilo, zvali smo ga ručni top i to me je spasilo. Veoma je interesantno jer sam prvi put pucao iz tog oružja, uspelo je i preživeli smo taj dan.

Opet istog dana, iako je bilo pojačanja, morali smo da nađemo drugi put i da se uverimo da je oružje otišlo na pravo odredište. Možda nemam mnogo priča o akcijama ili nešto slično...

Anita Susuri: Želim da vas pitam...

Džavit Gaši: Da.

Anita Susuri: Kakav je osećaj videti nekoga kako biva ubijen? Mislim, stalno biti na riziku da vas neko ubije ili... kakav je to osećaj?

Džavit Gaši: Jedina sreća je bila što sam imao 24 godine. Na primer, kada ste... jer kada nemate nedostatak, kada vam nedostaje vojno znanje, bezbednost, odbrana, mislim da nismo bili spremni da budemo vojnici. Činjenica je ono što sam rekao, da je ceo moj život bio organizovan oko, drugačiji *lifestyle* [govori na engleskom: način života], drugačiji život. Dakle, ništa nisam uradio iako su ta patriotska osećanja uvek bila tu, da uradimo nešto za državu, nismo imali mogućnost da uradimo bilo šta bez neke obuke ili pripreme za rat, ni fizički, ali ni ne baš...

Nisam ni ja bio problematičan tip, na primer, da se svađam sa ljudima ili, razumete, zato što je neko bio više takav po prirodi. Ali, srećom, imao sam 24 godine, bio sam spremniji, mislim, zreliji u opštem pogledu i uvek sam zahvalan obrazovanju koje sam dobio od oca. I onda, vi razumete misiju, misiju rata i mislim, ne povezujete svoje postupke u ratu sa ubistvom, vi ih povezujete sa odbranom. Na primer, pomenuo sam da sam išao na front, branili smo se i znali smo da iza nas ima hiljade civila koji su bili srećni što smo tamo, na primer, tamo na liniji fronta, a ni oni [ni] mi nismo bili svesni da nismo imali velika ovlašćenja da se branimo.

Nažalost, bilo je očigledno da nismo imali moć da zaštitimo hiljade [ljudi od] masakra, silovanja. Imali smo veliku volju da uradimo nešto po pitanju zemlje, ali nismo bili spremni za to. Nije bilo lako. Sada je druga nesreća što posle rata nisu postojale državne institucije koje bi se bavile ljudima koji su prošli rat, posebno onim mladim ljudima od 16-17 godina. Na primer, i meni je teško, ali ja sam imao 24 godine. Na neki način, otac ili majka me nisu terali da idem u rat, niti sam ja otišao zato što sam bio mlad, a nisam išao u rat zbog avanture.

Ne znam da li mogu dobro da objasnim [zašto kažem] avantura, veoma mladi, na primer, videli smo slučajeve ljudi koji su otišli i pridružili se ISIS-u. Neki od njih, bilo je globalno istraživanje, da su mladi ljudi samo želeli da se osećaju kao da rade nešto *cool* [govori na engleskom: kul], rade nešto, znate, zanimljivo, tuku se, ubijaju, igrali su se igračkama [puškama]. Na primer, nismo imali takve igračke. Ali nešto smo uradili zbog patriotizma, da dođemo do svetlosti, da izađemo iz mraka, da ne kažem vekovima, već decenijama zaredom.

Pričali smo o slučaju, na primer, ja sam pričao o svom ocu, mom ocu ili mom bratu. Ali i generacije pre njih koje su, na primer, pretrpele mnoge izazove i žrtve, učinile su to da bi došle do današnjeg dana. Dakle, ne fokusirate se na taj trenutak, kako da to kažem, koji direktno vodi do ubistva. Vi ste u defanzivi, dakle nije cilj bio da... a mi nismo ratovali, na primer, govorim o sebi, nisam bio deo operacija samo da odem da ubijem nekoga ili da odem i napadnem jedinicu. Ali, ja sam bio deo tih... Cenim one koji su išli, jer je to bila misija našeg rata, da neutrališemo neprijateljske snage.

Ali ja sam, na primer, više bio na prvoj liniji i rešavao situacije kada upadneš u baru, u zasedu i moraš da nađeš rešenje. Tako da smo bili spremni da idemo bilo gde zajedno. Ja sam, kako da kažem, srećan što pripadam toj istoriji, ali znam da je to istorija. Sama reč istorija vam govori da je to nešto u prošlosti i nikada se nisam fokusirao, na primer, na to. Na primer, do prošle godine nisam imao ni boračku knjižicu niti sam se brinuo o tome. Sada sam u penziji, ali razumete. Ali posle rata na šta sam se uvek fokusirao, šta da radimo da postignemo više? Znalo se da vreme pripada istoriji.

Anita Susuri: Govorili ste mi o nekim akcijama koje ste vi, mislim akcijama koje ste imali...

Džavit Gaši: Aktivnostima, da.

Anita Susuri: Aktivnostima. Ali onda je došlo do oslobođenja, kako ste saznali za to? Gde ste bili?

Džavit Gaši: Da. Poslednje aktivnosti koje sam pomenuo bile su snabdevanje oružjem, tako da sam se uglavnom bavio i logistikom jedno vreme u brigadi i regrutacijom. Ali, opet, tokom poslednjih dana rata vratili su me na snabdevanje. Vratio sam se tamo iz Manzika i bio je kraj maja, početak juna. A onda je bio početak juna kada je došlo drugo ili treće snabdevanje ako nisam zaboravio, uz zalihe su bila i dva novinara Newsweek-a, Newsweek magazina, to je globalno poznato, i Sunday Telepgrph ako se ne varam. Iz ova dva medija bila su tri novinara.

Oni su takođe imali, imali su satelitske telefone, imali su mogućnosti da se konektuju na internet u to vreme i mi smo dobili... i pre nego što su oni došli, imali smo mogućnost da se ponekad informišemo i komuniciramo preko nekih tranzistora, imali smo satelitske telefone ili radio veze. . Imali smo ih. Širile bi se informacije o razgovorima, nastojanjima da se postigne dogovor za zaustavljanje rata, razumete. Ali upravo u to vreme imali smo tu misiju snabdevanja oružjem, jer nismo tačno znali iako je bilo razgovora da će se rat zaustaviti, da se postigne dogovor, da uđu NATO snage.

Dakle, zatekla nas je baš kod sela iznad Istona i Peći, tamo čekajući drugi deo snabdevanja. Dakle, jedna od tih zaliha je stigla baš onog dana kada su NATO snage ušle [Kosovo]. Pa, kako smo ih videli? Videli smo ih, čekali smo, a onda smo čuli za dogovor, ali videli smo prve helikoptere, znali smo da nisu srpski, jer Srbi nisu smeli iako su imali helikoptere, nisu smeli [da lete] iznad tih planinskih predela jer su se plašili da ćemo ih streljati. Nisu znali gde smo, plašili su se. I bilo je helikoptera koji su se možda srušili zbog hitaca naših vojnika, a znamo da je bilo.

Ali kada smo videli veliki broj helikoptera oko tog područja kod pećkog kupališta, koje je bilo oko pet-šest kilometara u vazдушnom prostoru, razumete gde su trupe stigle. A onda smo pokušali da im pridemo bliže, da razgovaramo sa njima, da im kažemo da smo tu. I ti novinari su bili sa nama. Tada je bio veoma interesantan osećaj, znate, imati osećaj da se rat završio. Ali to je bilo opasno vreme jer je bilo srpskih snaga tu i tamo dok nisu evakuisane.

I ljudi su se vratili u velikoj euforiji i povratak je bio momentalan. I onda nažalost, od onoga što je uradio srpski režim, onda kada se narod vratio nije imao ništa, sve im je nedostajalo. I ljudi se razlikuju po karakteru, na primer, možda neko nije znao da uređaj ili deo mašine nije njihov, mislili su da je njihovo i odneli ga kući jer je izgledalo slično. Kada je drugi došao, pitali su, "Zašto si mi ovo uzeo?" Bilo je ovih aspekata.

Prvi težak deo mi se desio odmah posle rata, to je bilo kopanje i identifikacija naših prijatelja mučenika. Koje, nažalost, nismo uspeali da odvedemo sa mesta gde su ubijeni, a srpske snage su uspele da odnesu njihova tela da ih negde zakopaju ili bace. I onda je postojao taj zahtev, naše istraživanje [o tome] gde bi ta tela mogla da budu, gde mogu da ih pronađu i mi smo istraživali, na primer u grobovima okolnih sela, ali smo takođe bili odmah obavešteni da su neki grobovi u Peći, gde su oni

pronađeni. Nemam imena i mogli su biti vojnici, neki od naših vojnika. Veoma zanimljiv osećaj, ili... (plače).

Dakle, bila je identifikacija, prvo pronalaženje tela tih vojnika, naših prijatelja. Bilo je i drugih međunarodnih organizacija koje su tamo istraživale, Lekari bez granica i druge organizacije. Ali, na primer, iz naše brigade smo bili ja i Ramadan Drešaj, on je još jedan vojnik, bio je tamo, on je možda 20 godina stariji od mene, mnogo zreliji i istraživali smo grobove. Ali kada sam rekao da smo se radovali kada smo sami pronašli tela vojnika, ali je interesantnija radost koju su izrazili članovi njihovih porodica kada su pronađeni, oni su identifikovali jedan deo tela članova svoje porodice (plače).

Anita Susuri: Vezano sa ovim, tokom vremena koje ste proveli u ratu...

Džavit Gaši: Da.

Anita Susuri: Tokom vaših operacija, učestvovali ste u njima skoro godinu dana. Da li je vaša porodica znala išta o tome? Gde ste bili? Kako ste?

Džavit Gaši: Da. Prvo sam pomenuo da je u našem domu postojala neka grupa o brigadi koju sam ja tada imao, na primer moja majka, sestra, nećaka i nas dvojica braće koji smo učestvovali u ratu. Dakle, bili smo kod kuće. Oni su bili kod kuće kada smo započeli naše vojne aktivnosti, znali su. I naravno, to su osećanja majke, onaj strah, brige, ali i ponosa jer su njeni sinovi želeli da budu deo tog pokreta. Ali, naravno, savet je uvek bio, "Čuvajte se, budite oprezni!" Razumeš.

Ali znali su svaki dan, čak i kada sam ja išao na liniju fronta, moja majka je bila kod kuće kada smo otišli na front do trenutka kada se desio veliki napad. U tom trenutku su napustili kuću. Samo nekoliko dana, kako da kažem, morali smo da ostanemo bez majke u okolini Istoka, dok smo ostale dane bili negde drugde. Ali, od tog trenutka kada su otišli, više nismo imali komunikaciju. Dakle, nikada nisu znali. Nisu imali vesti, jer kao što znate na Kosovu ima mnogo osoba sa imenom Džavit Gaši, Avni Gaši i kada su čuli da je Džavit Gaši negde ubijen, "To bi mogao da bude Džavit." Razumete, oni nisu znali.

A onda nakon što su se oni vratili na Kosovo posle rata, mi smo imali brigadu u Vrelu, u selu Vrela. I vratio sam se nakon organizacije koju smo tamo obavili, vratili smo se kući jer su mi rekli, "Vratite su se tvoja sestra i majka i nećaka." Naša kuća je izgorela. Imali smo deo stare kuće u koji se još moglo ići, ali smo uglavnom ostajali u dvorištu. I mogu da podelim neke slike koje sam doneo od te tamo spaljene kuće [obraća se sagovornici].

I onda su me videli, ali nisu videli mog brata koji je bio sa mnom jer je bio u Vrelu sa brigadom i imao druge dužnosti. Sada nisu mogli ni da budu srećni što sam rekao, "Ubili su Avnija" (plače). To je takav osećaj. Ali uvek su znali gde smo bili. Nisu znali tačno gde smo bili, ali su znali da smo bili u ratu.

Anita Susuri: Nakon toga ste nastavili oporavak, kako da kažem, kao i svi nakon rata...

Džavit Gaši: Da.

Anita Susuri: Pokušali smo da se okupimo i nastavimo napred, kako je to prošlo? Znam da ste nastavili svoju vojnu karijeru, iako ste studirali engleski jezik...

Džavit Gaši: Da, to je tačno. Da, da. Veoma interesantno pitanje, ima mnogo zanimljivih trenutaka za podeliti ovde. Kada se rat završio, naravno da sam odmah pomislio šta bih mogao da radim u privatnom sektoru. Neko vreme sam mislio da je kasno da se bavim glumom. Ali, možda ono što sam mislio, mislio sam, možda nisam imao problem, ponekad sam pomislio na televizijsku emisiju u kojoj bih mogao da pravim reklame, najave ili, razmišljao sam o tome malo. Mislim, za to vreme, odmah posle rata. Komunikacija mi nije predstavljala problem, na primer, mislio sam da mogu nešto da uradim sa komunikacijom i... ali moj glavni cilj je bio da imam dva-tri ispita na Fakultetu za engleski jezik, da ih prvo završim, ali ništa u vezi sa državom još uvek.

Bilo je nekih inicijativa odmah posle rata da postanem zamenik gradonačelnika, kako se to zvalo, posle rata, kada su načelnike opština odmah birale te organizacije OVK, ranije nisam želeo da budem u Istoku. Odmah sam hteo da odem, mislim u inostranstvo. Prekomorski sektor jer se nisam video u vojsci, da vam pravo kažem. Bilo je to negde oko avgusta, ponovo smo imali organizacioni posao da se pobrinemo za ljude koji su se vraćali i tako to. Ali bio je avgust kada je komandant područja Ramuš Haradinaj došao u našu brigadu i održao govor, zahvalio se vojnicima koji su tu sve vreme boravili tokom rata na našem doprinosu, na svemu.

Rekao nam je kako je NATO ušao na [Kosovo], kako je bilo, kako Ujedinjene nacije rade, kako će Kosovo biti privremeno pod upravom. Nije znao koliko godina, ali je znao da će njime još nekoliko godina upravljati Ujedinjene nacije, međunarodna organizacija. Govorio je o tome [kako] će nam pomoći da izgradimo državu, institucije. Vojska Kosova bi bila jedna od ovih institucija. I rekao mi je, rekao je, "Vojska Kosova, pošto mi ranije nismo imali vojsku, to će se formirati od ovih grupa, ljudi kao što ste vi." Rekao je, "I dokazali ste da ste bili tamo za svoju zemlju," ovo i ono, "Ali sada ono što je potrebno od vas, [je] da stvorite jezgro vojske. Naravno, ovo je dobrovoljna vojska i ko želi imaće priliku za vojni razvoj, u vojnoj karijeri." Rekao je, "Želim da znam ko od vas želi da bude deo [nje]? Ko želi da bude oficir Vojske Kosova?" A oni, "Ko hoće neka istupi."

U to vreme sam bio na dužnosti [kao] komandir čete, organizovao sam postrojavanje brigade i sve i nisam istupio. I došao je, iznenadio sam se što zna moje ime, jer sam ja, na primer, tokom celog rata video Ramuša samo dva puta, razumete. Ali možda je upamtio moje ime zbog mog izgleda. I nikada neću zaboraviti, "Zašto," upitao je, "zar ne želiš, Džavite?" Rekao sam, "Komandante, rat je završen i imam neke druge namere." Razumete, stvarno sam sanjao neke druge snove, nisam želeo. Rekao je,

“Pa, možeš li [postati deo toga],” rekao je, a ja sam mu to takođe pomenuo, “Imam još dva ili tri ispita iz engleskog. Želim da završim fakultet i da se bavim nečim drugim.”

Naravno, nisam znao šta, ali bilo bi nešto. “Dobro,” rekao je, “pa možeš li, mogu li da te pitam nešto?” “Šta?” “Možeš li nam pomoći samo još godinu dana?” I odmah, “Da,” rekao sam, “još godinu dana. Da,” rekao sam [to] i nismo imali ništa i naša kuća je spaljena kao i većina ljudi. I pomislio sam da bih možda u početku mogao da nađem posao u KFOR-u, ili u nekoj međunarodnoj organizaciji, pošto sam znao engleski, posedovao sam i neke kompjuterske veštine.

Ali onda je rekao, “Da li postoji potreba da nam pomognete u nečemu?” Nije da bih ja njemu lično pomogao, ali bih pomogao zemlji, “Da, godinu dana, mogu,” znate. Bilo je to prelazno vreme, morali smo da se pobrinemo za to, na engleskom se to zove DDR,¹⁶ demilitarizacija, znate, reintegracija, razoružanje. I radili smo zajedno sa IOM-om,¹⁷ sa međunarodnom organizacijom IOM. Ali, ja sam bio zadužen za brigadu, niz aktivnosti da se ovaj proces dobro odvija, tako da sam se odmah angažovao u tome.

Kada sam prešao u taj proces, tu mi se pružila prilika da radim za OEBS, ne znam tačno [koliko], ali su mi pomenuli 1800 maraka, pa bih imao prihod. Nisam imao primanja, jer nije bilo plaćanja. Ali onda sam to shvatio kao misiju da doprinesem još jednu godinu. Rekao sam i hteo sam da kažem, razumete, da pomognem tako. I odmah sam postavljen za kadrovskog oficira u brigadi, ali sam im rekao da se neću ošišati, “ostaću, ali neću se ošišati.” Rekli su, “U redu, neka bude tako.”

Odlučili su da ostanem u vojsci onakav kakav sam bio. I nikada neću zaboraviti kada smo u septembru ‘99. godine položili prvu zakletvu, u septembru, kao srednji oficir, tamo je odlučeno ko će biti kapetan. I tada je bilo, jer se Ramuš preselio u Glavni štab u Prištini, dok je Daut Haradinaj¹⁸ napredovao do tadašnjeg komandanta tog područja, Ramuševog brata. I on je imao reakciju, zapravo je rekao, “Ne možeš sa tom kosom,” rekao sam, “Ako ne mogu,” rekao sam, “onda ću otići kući.” U međuvremenu je Ramuš prošao i rekao, “Ja, ja,” rekao je, “dopustio sam mu.” Bilo je upravo tako. Ostao sam takav, oficir.

Podeliću neke slike sa prvih treninga sa NATO-om koje sam prošao i sa drugim međunarodnim organizacijama, o osnovnom i naprednom kursu za oficire u Peći, završio sam ih sa Italijanima i Špancima. Ali imao sam tako dugu kosu, jer sam mislio da ću biti tamo godinu dana i otići. Ali ono što

¹⁶ DDR - Demilitarizacija, Demobilizacija, Reintegracija, međunarodni program koji je imao tri stuba: Demilitarizacija, Demobilizacija i Reintegracija, i predstavlja prvi korak tranzicije iz ratnog stanja u mirovno stanje.

¹⁷ IOM - International Organization for Migration (Međunarodna organizacija za migrante), organizacija koja je bila deo Ujedinjenih nacija.

¹⁸ Daut Haradinaj (1978) je političar, kosovski Albanac, brat Ramuša Haradinaja i bivši pripadnik Oslobodilačke vojske Kosova (OVK) tokom rata na Kosovu (1998–99). Bio je deo rukovodstva Kosovskog zaštitnog korpusa.

se desilo nakon, nakon, nije prošlo ni godinu dana, pomislio sam da je možda najbolje da ostanem duže.

Postojala su dva aspekta, jedan je bio komunikacija sa porodicama mojih nastradalih prijatelja i sa mnogima od njih, kada sam im rekao... bili su srećni što su me videli tamo, još uvek u uniformi. I kada sam im rekao, "Još samo godinu dana," rekli su mi, "Ne, bićeš ovde, jer kada te vidimo, osećamo se kao da gledamo u našeg sina." Učinili su da se osećam kao da im dugujem i naravno, video sam potrebu, u to vreme nije tajna da je samo nekoliko dečaka i devojčica možda znalo [engleski], možda zbog mog studija engleskog, [malo ih je] znalo engleski na tom nivou.

Odmah nakon toga, fokusirao sam se na pohađanje kurseva računara. Ja sam se registrovao u, tamo, bilo je kao internet kafe, kao nastava koja se održavala u sredinama, ali sam pohađao i kurseve kod KFOR-a. Ali to je bio aspekt, a drugi je bio moj odnos sa Valentinom. Upoznao sam Valentinu i odlučili smo da se verimo, da se venčamo i tada sam odlučio, u redu, [odlučio sam] da ostanem. Da ostanem u vojsci i osnujem porodicu. A onda sam morao da promenim i stil, ošišao sam i kosu. A onda je bilo pitanje, "Ko je ošišao Džavitovu kosu? Valentina? Ili vojska?" Onako, onako (smeje se).

I odlučio sam da karijeru nastavim u vojsci. Ne znam koliko dugo, ali prvo je bilo potrebe za kadrovskom službom i ja sam istraživao to, na primer, propise ili direktive različitih vojski o tome šta rade za osoblje, *human resources* [govori na engleskom: ljudske resurse]. A onda, posle godinu dana, pozvan sam da odem i otvorim, da u Prištini osnujem Kabinet engleskog jezika za Akademiju odbrane i bio sam prvi predavač FSK¹⁹ gde sam predavao, mislim, engleski jezik oficirima vojske, tada je to bio TMK.²⁰

Ali ono što se u kontinuitetu dešavalo sa mojim razvojem karijere, što je jako dobro i što me je zainteresovalo, jer sam pored službe kontinuirano imao obuku, edukaciju. Svaki nivo gde sam išao, na primer, iz Istoka, jednom sam pratio sve treninge sa KFOR-om, a onda sam pre odlaska u Prištinu išao na obuku za IP Indijane Blumington u Sjedinjenim Američkim Državama, ali intenzivni program, za najviši nivo engleskog jezika.

A onda sam odmah nakon što sam otišao u TRADOK²¹ ponovo otišao na drugi program u Blumingtonu, kao, za *method of teaching* [govori na engleskom: metod podučavanja], o metodama podučavanja. Paralelno sa ovim, završio sam i dalju obuku koja se odnosila na sektor bezbednosti, bilo kod KFOR-a, kod UNDP-a, kod IOM-a, sa ambasadama. Odmah sam bio deo obuke sa svim institucijama.

¹⁹ *Forcat e Sigurisë së Kosovës*. Kosovske bezbednostne snage u kosovskoj vojsci.

²⁰ *Trupat Mbrojtëse të Kosovës (TMK)* su bili deo Privremene vlade Kosova pod protektoratom Misije UN na Kosovu, TMK je bila civilna organizacija za hitne intervencije i usluge. Bila je aktivna od 1999. do 2009. godine. 2009. je zvanično prestala sa radom i postala *Forcat e Sigurisë së Kosovës*, Kosovske bezbednosne snage.

²¹ Komanda za doktrinu i obuku.

I 2003. me je pozvao i general Čeku,²² u to vreme komandant Kosovskog zaštitnog korpusa, da mu služim kao vojni pomoćnik. A on, da vam pravo kažem, ni ja nisam išao tamo, bio je još jedan trenutak kada sam mu rekao, “U redu, samo ćemo uspostaviti ovaj kabinet engleskog jezika, učinićemo ga *fully operational* [govori na engleskom: potpuno operativnim], operativan i želim da se povučem, želim da budem u privatnom sektoru.” Jer tada sam živio u Prištini sa Valentinom, opet u teškim uslovima, imali smo samo 30 kvadrata. Otprilike osam godina živio sam sa Valentinom i dvoje dece, Valjom i Drinom, prvo sa jednim pa se rodilo drugo, ali smo živeli u 30 kvadrata više od osam godina, u malom stanu.

Opet sa mogućnošću da uvek svuda možete naći bolji posao, ali mi smo želeli da služimo. Hajde da napravimo i ovaj, stvaraćemo i sa kapacitetom i idemo, na primer, te tri godine kao vojni pomoćnik generala Čekua. Zbog potreba koje je general štab imao, postavljen sam na pet, šest drugih dužnosti. Na primer, pored vojnog pomoćnika, bio sam oficir za vezu sa KFOR-om, oficir za vezu sa Kosovskom policijom i UNMIK-ovom [policijom], oficir za sve međunarodne kancelarije, oficir za vezu za obuku i obrazovanje u inostranstvu iako je postojalo Odeljenje za obuku, ja sam morao da se nosim i sa tim.

Sve je to pružalo mogućnosti i za moj razvoj, ali [imao sam] premalo vremena za svoju porodicu i, naravno, veoma teške uslove kod kuće. Ponekad nismo imali struju po nekoliko nedelja, jer nismo imali novca da platimo račun za struju i sve ostalo. Ali, generalno gledano, imali smo priliku da se osećamo dobro jer smo bili deo doprinosa i nikada nisam imao, ne samo da nisam imao problema, već sam imao stalnu podršku Valentine, “Nije bitno što je nama loše, vi nastavite da radite ono što je dobro za državu.”

Kada je 2006. godine general Čeku u to vreme postao premijer Kosova, to je bio drugi trenutak kada sam rekao, “U redu, sad ću otići.” Bilo je nekih inicijativa da ja vodim Nacionalni savet za bezbednost u Vladi Kosova, ali su na zahteve generala Čekua i generala Seljimija u to vreme tražili da ostanem na čelu Kabineta u Glavnom štabu TMK-a još tri godine. Paralelno sa tim, ja sam i dalje pokrivao međunarodnu saradnju bilo da su to institucije, razne vlade, ne samo Vlada Kosova već i u obuci-obrazovanju gde sam imao priliku da koristim obuku, obrazovanje.

A onda sam nakon rasapda TMK-a i formiranjem FSK-a bio kao vođa grupe za formiranje FSK-a od oficira FSK-a, koji je bio zajednički tim sa NATO-om. Dakle, radio sam na tome i onda sam nakon transformacije imenovan za prvog direktora međunarodne saradnje, Odeljenja za međunarodnu saradnju, gde smo za tri godine uradili oko jedanaest sporazuma o saradnji sa različitim zemljama, dok sam bio direktor međunarodne saradnje.

²² Agim Čeku [alb. Agim Çeku] (1960) je političar, kosovski Albanac, bivši ministar bezbednosnih snaga na Kosovu i bivši premijer. Sa vojnim iskustvom, bio je komandant Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) koja se borila protiv srpske vlasti 1998–1999, a ranije je bio komandant Hrvatske vojske u ratu za nezavisnost Hrvatske.

Na samom kraju u okviru služenja vojnog roka, 2011. godine odlučeno je da budem postavljen za vojnog atašea Kosova u Sjedinjenim Američkim Državama. I to opet, ne zato što sam, to je bio moj zahtev, nego je to bio zahtev institucije da počnemo sa državnim vojnim atašecom. I bili smo na sastanku u Ministarstvu odbrane u Pentagonu zajedno sa ministrom Čekuom, tada je Čeku bio ministar.

Među nekoliko zahteva koji su upućeni američkoj vladi i zameniku načelnika odbrane, on se zvao Miler, bio je da počnemo da šaljemo vojnog atašea i da ga dobijemo. Rekao je, "Pa, ako imate pripremljeno osoblje i spremno, možete odmah početi sa procedurama." Na tom sastanku ministar ili general Čeku mi se obratio, "Da," rekao je, "imamo pukovnika Gašija."

Zbog prethodne komunikacije koju sam imao u resoru, bio sam poznat štabu sekretara za odbranu i zameniku sekretara i na neki način su mi potvrdili da mogu da idem dalje na tom poslu. Ali možda to nije bio moj cilj, ali mi je čast što sam bio prvi ataše i trudio sam se da dam sve od sebe kao prvi ataše Kosova koji je imenovan u jednoj zemlji. I naravno, čast mi je biti prvi i početi [sarađivati] sa Sjedinjenim Američkim Državama.

Anita Susuri: Da li je na primer, bilo nešto zanimljivo što se tada desilo, tokom tih diplomatskih putovanja na koje ste išli? Mislim, to je zemlja koja je mnogo, mnogo naprednija od nas, mislim, naprednija vojska.

Džavit Gaši: Da, to je, na primer, za mene, na primer, ponekad je izgledalo kao san. Naravno, zahvalan sam i našim [starijim] generacijama koje su svojim trudom i žrtvom, ali i mojoj generaciji, ali i onima pre koje su omogućile da dođu ovde, gde sam mogao da su mogli da me uzmu u obzir za službu svojoj zemlji, ali i da ima privilegije da bude, na primer, prvi u tom poslu. Ne zbog svih mojih veština, ali to je bila prva generacija koja je morala da započne nove institucije ili poslove.

Ali meni je to mnogo ličilo na san, jer sam bio dečak, dečak iz sela Studenice gde sam naravno odgajan u duhu patriotizma i ljubavi prema svojoj zemlji, ali nisam mogao ni da sanjam... san o vojsci mi se vratio u osmom razredu, znao sam da nema šanse. Ali, moj san o služenju ponovo je raspaljen činom rata da služim zemlji. Ali mislio sam da je to samo misija za oslobođenje, ali nisam mislio da ću postati oficir. Još manje da bih jednog dana bio osoba koja će imati pun pristup u Pentagonu, potpuni pristup Stejt departmentu, američkom Senatu, američkom Kongresu u koji bih otišao... Ovo su neki od trenutaka koji su se možda činili kao san.

I trudio sam se da ih ne shvatim kao stvari koje su mi date, već kao veliku odgovornost da moram da uradim mnogo da ih sačuvam i iskoristim na najprikladniji i najbolji mogući način da služe našoj saradnji sa strateškim partnerima, ali takođe da se grade novi spojni mostovi koji će duže služiti zemlji. Na primer, taj pristup je dat, na primer u Pentagonu za mene je bilo kao san, na primer, da imam pristup kao u Ministarstvu odbrane moje [zemlje].

I onda, odnosi koje smo gradili u saradnji sa međunarodnom gardom Ajove gde su me tretirali kao da sam zaista general američke vojske, a ne general sa Kosova. Gde sam imao priliku, na primer, osim što sam bio partner da igram i ulogu vođe Nacionalne garde Kosova, gde su me pitali za preporuke kako to treba da ide, na primer, strateški plan razvoja čuvara u određenim aspektima.

Na primer, otišao sam dve nedelje, bio sam kao *shadow commander* [govori na engleskom: komandir iz senke], kao komandant u senci generala Ora u vojsci sa vojskom, u pripremi, u planiranju, u izvršenju, u analizi obuke sa tri zemlje u kojima je bilo skoro 20 hiljada vojnika. Recimo, da me pitaju kojim alatom ili kojim vozilima treba da se izvrši transport, kojim helikopterom. To je bilo nešto što ne mogu da opišem. I onda, poslednja misija kada sam odlučio da se povučem iz vojske... odluka o penzionisanju je doneta kada je bila prilika za otvaranje konzulata u Ajovi.

A posle njenog otvaranja, odobrenja dveju država, država Amerike i Kosova o otvaranju misije, tri-četiri meseca nije bilo zainteresovanih iz Ministarstva spoljnih poslova da se namiri za misiju u Ajovi. U tom trenutku me je zvao general Or, bio sam u Vašingtonu i dobio sam poziv jer, bilo je interesantno jer kako da kažem, uticalo je na mene u tome... šta sam želeo da radim naredne dve-tri godine, malo je promenio plan koji sam zamislio kao cilj šta da radim u naredne dve-tri godine.

Naravno, kako sam bio jedan od inicijatora koji [se pobrinuo] da se saradnja sa Ajovom razvije na nivo koji je sada i otvaranje Konzulata, uložio sam napore koji mi pripadaju da Konzulat bude otvoren. Naravno, imaju podršku dve vlade i ostalih generala vojske Kosova i Ajove, ministara, predsednika, premijera i tako dalje. Ali ja sam tu odigrao svoju ulogu. Međutim, kada tri-četiri meseca nije bilo nikoga u misiji, tada me je pozvao general.

Rekao mi je, “Džavite, *this is supposed to work two ways* [govori na engleskom: ovo treba da rade obe strane]“, znate, “Mora da funkcioniše na obe strane, a ne samo na jednoj. Podržali smo vas, našli smo dobru lokaciju za konzulat.” Oni su, zapravo, obezbeđivali i uređaje, nameštaj za kancelarije, lokalno vojno i civilno stanovništvo koje su tamo smestili bez nas. Otišao bih ponekad zbog službenih poseta, tri do pet, sedam puta godišnje, išao sam tamo od 2011. ali nikada nisam mislio da ću biti generalni konzul u civilnom svojstvu u Ajovi. Ali to je bio trenutak kada niko nije otišao, a ja sam rekao generalu Oru, “U redu, naći ćemo rešenje.” I odmah mi je palo na pamet, “U redu, ako nemaju nikoga na Kosovu, onda ću ih uzeti i osnovati konzulat.”

I onda sam obavio komunikacije i, tada je bio ministar spoljnih poslova i zamenik premijera Hašim Tači,²³ sa komandantom FSK, ministrom FSK, prvo sam sa svima pričao ako je iko bio... i [Petrit Seljimi](#) mislim da je bio zamenik ministra spoljnih poslova. “Da li imate nekoga ko je imenovan ili od koga se

²³ Hašim Tači [alb. Hashim Thaçi] (1968-), lider OVK na Konferenciji u Rambujeu 1999. godine, osnivač i lider Demokratske partije Kosova (PDK), bio je nekoliko puta premijer, a 2016. godine izabran je za predsednika Kosova.

očekivalo da ide tamo?” “Ne, ne, ne, nemamo nikoga,” “Zašto?” “Ne možemo da nađemo nikoga. Niko nije zainteresovan.” A onda sam ih pitao, “Šta ako ja odem? Mogu da odem i otvorim konzulat, ali ne mogu da ostanem više od dve godine. Dve godine dok ga ne osposobim i otvorim konzulat?”

Moj cilj je bio zato što sam mislio da nakon mog rada kao atašea, u isto vreme diplomiram na Vojnom fakultetu gde sam magistrirao strateške studije i moj cilj je bio više da dođem i dam doprinos nakon tog obrazovanja u izgradnji vizije i vojske Kosova još tri godine. Dakle, nisam razmišljao o penziji. Tražio sam da mi se dozvoli da radim dve godine u tranziciji, [mislim] izvinite, iz Ministarstva odbrane u Ministarstvo spoljnih poslova, dok konzulat ne počne sa radom.

U principu mi je bilo odobreno da zaista oba posla radim od maja do avgusta. I ja imam odluku koja mi je data, da obavljam posao i kao vojni ataše u Vašingtonu, ali u isto vreme da služim kao generalni konzul na dužnosti u Ajovi. Dakle, radio sam ta dva posla paralelno iz Vašingtona i u Ajovi. Dok sam, nažalost ili na sreću, dobio povratnu informaciju od komandanata Ministarstva odbrane, generalni sekretar je rekao, ako želim da idem u konzulat u Ajovi, onda moram da dam ostavku, da se dobrovoljno povučem iz vojske.

Tada su krenule procedure moje akreditacije, obaveštena je američka vlada u Vašingtonu, ali i vlasti u Ajovi da sam ja radio na toj dužnosti i imali smo aktivnosti, radili smo niz aktivnosti za taj posao. Ali nije mi bilo odobreno da nastavim u vojsci ako to uzmem. I morao sam da odlučim da li želim ovo ili ono. Tako da sam mogao da se vratim u FSK i nastavim karijeru još godinama, ali tamo nije bilo nikoga. Dakle, dužnost je bila otvorena.

Onda sam, naravno, ponovo razgovarao sa Valentinom i ona mi je rekla, “Ne želim da napustiš uniformu pošto si odlučio i imaš svo ovo iskustvo i obrazovanje. Bolje je ako odeš i daš svoj doprinos tamo.” A onda nakon što sam objasnio šta mogu da postignem sa misijom na Kosovu, saradnjom, posebno sam se fokusirao na obrazovanje. Znam da obrazovanje na Kosovu još uvek nije tamo gde bi trebalo da bude i izgradili smo odnose u vojnom aspektu i sa svim koledžima i univerzitetima u Ajovi. Takođe su imali jednu od pet najvećih privrednih komora u Americi, to je u Ajovi, partnerstvo Greater Des Moines. Sa njima smo izgradili i lične odnose, prijateljske, ne samo institucionalne. I tu sam video kao potencijal da oni mogu da pomognu čak i u ekonomskom aspektu na Kosovu.

A onda je to bio sport, sportski savezi, bratimljenje gradova. Već smo se povezali, počeli smo da radimo bratimljenje gradova i izazvali smo interesovanje za više gradova za bratimljenje. Videli smo potencijal čak i u razvoju start-upova, inovacija, ovih inovativnih inicijativa. I objasnio sam Valentini i još uvek sam mislio, “Dobro, završiću dve godine i vratiću se ovde u vojsku,” razumete. Ali, na primer, sa mogućnostima koje smo imali da završimo [zadatke] za državu Ajovu, ne bih je menjao, nikada ne bih menjao i radio nešto drugo. Dakle, veoma sam srećan što imamo ove odnose, ove komunikacije i ja sam bio samo jedan instrument, jedno oruđe stvaranja ovih odnosa. Naravno, [za] našu zemlju Kosovo sa američkom državom ali posebno sam državom Ajova.

Anita Susuri: I sada ste u penziji 17 godina, uzimajući u obzir...

Džavit Gaši: U vojsci, da.

Anita Susuri: I onda ste nastavili...

Džavit Gaši: Još tri godine kao generalni konzul u Ajovi.

Anita Susuri: Šta danas radite? Ispričajte nam nešto o tome.

Džavit Gaši: Da. Danas radim, prvo, imam registrovanu *consulting company* [govori na engleskom: konsultantska firma], dakle, to je konsultantska firma za koju sam mislio da radim zajedno sa generalom Orom, koji je u penziji. Međutim, posle kovida ali i pre kovida zvali su ga iako je penzionisan da ponovo počne da radi u civilnom sektoru u Pentagonu. A onda sam dobio priliku da radim sa Cactusom. Sa Cactusom sam dobio priliku za strateški razvoj poslovanja. Dakle, [to je] gde sam sada. I u Američkoj ekonomskoj komori, kao spoljni savetnik.

Tako sam nedavno, pre mesec dana, nakon ponude koju sam dobio sa Američkog univerziteta Kosovo RIT i da predajem vojni predmet koji je *Four or two army leadership in a complex world* [govori na engleskom: četiri ili dva vojna vođstva u složenom svetu], dakle, rukovodstvo vojske u kompleksnom svetu koji se povezuje sa svim iskustvom koje sam imao od početka jer je na ovaj ili onaj način svet u kome sam radio i razvijao, gde sam se razvijao, bio složen. A obrazovanje koje sam imao, na primer, posebno moji magistri na Ratnom koledžu, tako da se uglavnom fokusira na pripremu strateškog vođstva u složenom nepredvidivom okruženju sa dva značenja.

Anita Susuri: Dakle, pored vašeg posla, spomenuli ste svoju suprugu, htela sam da vas pitam kako ste upoznali svoju suprugu? Kako ste je upoznali?

Džavit Gaši: Da, veoma zanimljivo. Zanimljivo je bilo sa Valentinom. Čak i Valentina zna, na primer, da sam izlazio sa ženama pre rata. Nisam bio avanturista, ali mi se, na primer, svidela devojka, i izlazili smo. Desilo se da se odlučimo, za vezu, neko od nas je odlučio da više ne budemo zajedno i tako. Ali kao mladi ljudi tada i tako. Ali, posle rata, jedan od mojih drugih ciljeva koji nisam imao bio je da ne želim da se odmah oženim. Nisam želeo da se ženim, nije mi to bio cilj.

Član moje uže porodice preporučio mi je Valentinu, koja je na neki način zaista dobro poznavala Valentinu. I preko svojih roditelja bila je posredno bliska Valentini. Dešavalo se da sam možda dva-tri meseca pokušavao da kažem toj našoj prijateljici ili rođaci da nisam zainteresovan, niti sam hteo da je upoznam, razumete, nisam hteo da je upoznam, jer me to nije zanimalo. Pre svega, nisam ni imao, pa sam bio u toj fazi kada sam odlučio da ostanem u TMK-u godinu dana ili tu transformaciju. Druga stvar

je bila i moja kuća, mi nismo imali kuću, na primer. Druga stvar je bila, moj cilj je bio da se ne fokusiram na brak ili veze bez završenog univerziteta. I nisam znao šta će mi se dogoditi nakon godinu dana. Šta bih ja uradio.

Ali, posle tri meseca desilo nam se da smo se sreli sa Valentinom i svidela mi se na prvi pogled. Ali onda čak i sa razgovorima i sastancima sa Valentinom, a onda sam ja bio inicijator, kada sam video Valentinu, da požurim i da brže stupim u vezu i stvorim porodicu. Tako, da. I zaista sam blagosloven sa svojom porodicom, uglavnom sa Valentinom, jer je ona bila stub. U vojsci uvek kažemo, "Bez obzira koji čin imaš, tvoja žena ima viši čin od tebe." Ali mi smo to zaista videli i čuli, ali to nije samo retorika u mom slučaju barem, da kažem da, na primer, ako sam bio uspešan ili mogao da uradim dobar posao za zemlju, to je naravno za moje dužnosti koje su dodeljene ja, ali bez Valentinine podrške nikada ne bih mogao da uradim sve ono što sam radio.

Trenutno živimo srećno zajedno, ja sam u penziji i ponekad se šalim, "Nisam star," ali Valentina me podržava u svemu što radim, sada i u privatnom sektoru. Naravno, njena želja je bila da tada ostanem još nekoliko godina u vojsci, ali okolnosti su bile takve. Ali ona je zadovoljna i mojim drugim odlukama u životu. Imam troje dece, Valja je moja ćerka i moja prva radost, ona sada studira u Sjedinjenim Američkim Državama, [studira] psihologiju u Ajovi. Dakle, u državi koja je draga celoj mojoj porodici. Drin je poslednja godina gimnazije, dakle u 12. razredu. Kao mlada osoba menja mišljenje o svom profesionalnom pravcu. Možda želi da preuzme vojni pravac, ali ko zna. Dok imamo i našeg mališana Lisa koji ima šest godina, on nas drži aktivnijim.

Anita Susuri: Veoma dobro. Hteo sam da vas zamolim da završite, mi smo u 2021. godini i još uvek je pandemija. Kako se nosite sa tim i kakav je bio karantin za vas na početku, a zatim cela pandemija koja se nastavlja? Imate li poteškoća? Da li ste imali nekoga ko je bio bolestan, ili?

Džavit Gaši: Na sreću, nismo imali nikoga u našoj užoj porodici, ali nažalost kao i svi ostali, okruženi smo ljudima koji su oboleli od COVID-a. Poznajem ljude na različite načine, možda ne bliske prijatelje, ali znam ljude koji su možda bili i mlađi od mene koji su umrli, koji su imali tu nesreću. Boli [sa] svakim slučajem koji čujem da ljudi mnogo pate, na koje COVID više utiče.

U ovo vreme, na primer, u vreme karantina, imali smo tu sreću da smo imali stan tamo u Istoku, gde smo provodili većinu vremena i nismo mogli ni da se krećemo, bar je vazduh bio čist. Ali čim su mere počele malo da se ukidaju iako je bilo ograničenja, na zahtev Ministarstva zdravlja bio sam mali deo doprinosa jednog Saveta, [kao] savetnika, Savetodavnog odbora, gde je uglavnom bilo doktori, profesori, ali samo nas dvoje nismo bili iz zdravstva.

Tako da smo ja, mi, radili istraživanje, analizu za upravljanje bezbednosnim aspektom više, vanrednih situacija i profesora, koji je bio i zamenik ministra prosvete koji se više bavio pitanjima obrazovanja. Ali

iako nismo direktno pogođeni, naravno, ono što se dešava u društvu utiče na nas i nadamo se da će to proći što pre i da je što manje ljudi zaraženo ili oni koji se zaraze lakše prolaze kroz to.

Anita Susuri: Ako želite nešto da dodate za kraj ili nešto što ste zaboravili da spomenete, možete slobodno.

Džavit Gaši: Hvala vam puno na ovoj prilici, ima puno toga da se kaže, ali mislim da je ovo dovoljno. Hvala puno.

Anita Susuri: Dobro. Hvala vama.